OTO MÁDR

K JÁDRU VĚCI

Aktuální reflexe z let

1993–2003

EDICE ŽIVOT

K JÁDRU VĚCI

EDICE ŽIVOT
svazek 4

OTO MÁDR

K JÁDRU VĚCI

Aktuální reflexe z let 1993–2003

PRAHA 2003

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD

K vydání připravilo Kolegium Zvon
s podporou České křesťanské akademie Řím.

© Oto Mádr, 2003

ISBN 80-7021-666-2

ÚVODEM

Svobodný člověk promlouvá pod ochranou svobodného Boha ke svobodným lidem. Tak by možná mohlo znít motto této knížky, jejímž principem je otevřenost. Oto Mádr je křesťan, katolík, teolog – ale neobrací se jen k teologům, katolíkům, křesťanům. Ať už je přesvědčen o čemkoli, sděluje to způsobem, který je přístupný pro jakéhokoli myslícího člověka. Tento způsob ovšem nenásilně zve k dialogu; a pěstovat kulturu dialogu je také Mádrovým mnohokrát vyslovovaným záměrem.

Takže nejsme-li v „křesťanském světě" doma, nevadí. Oto Mádr nás do něj uvádí – aniž nám tím bere svobodu prožívat a myslet jinak. Nesnaží se být sugestivní: váží si nezávislosti člověka, s kterým mluví. Ale klade si mnoho obecně lidských otázek spolu s ním. Otvírá mu dveře dokonce až do nejproblematičtějších zákoutí církevního života – aby ukázal, že všechny problémy jsou střízlivě a obnovně řešitelné, přistupujeme-li k nim s čistým srdcem a tvořivým myšlením.

Jejich podstatný smysl se mu daří vystihnout právě s jasnozřivostí neúplatné duchovní svobody. V ní se neztratilo nic z vysokých ideálů mládí – je to postoj v nejlepším slova smyslu čistý či nezkažený – který se právě svým pozitivním zápasem se všemi méně poctivými a méně konstruktivními alternativami života a myšlení dopracoval ke zralosti. Proto stojí za to se konfrontovat s tímto myslícím životem, jehož neskrývaným posledním tajemstvím je prostá a pokorná každodenní otevřenost Božímu „absolutnímu Ty" a ochota sloužit mu za všech okolností.

Do této komorně laděné knížky nebyly vybrány Mádrovy odborné příspěvky (z oboru teologické etiky), i když jejich aktuálnost – například pro oblasti ekologie, zdravotnictví nebo publicistiky – je zřejmá. Kritériem našeho výběru bylo potenciální zaměření textů k širší vzdělané veřejnosti: té, která většinou zná Oto Mádra buď jen „audiovizuálně" – jako známou osobnost, jež podává své poutavé svědectví v mnoha dokumentárních filmech o obětích komunistického režimu a o jejich etické a duchovní síle – nebo jako autora teologických děl

vyšlých v samizdatu nebo v zahraničí a publikovaných u nás veřejně teprve v roce 1992 ve výboru z Mádrových prací nazvaném „Slovo o této době" (jehož částečným ohlasem či reflexí pak bylo společné dílo několika českých a zahraničních autorů „Teolog Oto Mádr"). Knížka „K jádru věci" je v tomto kontextu míněna jako důležité doplnění, které ukazuje, jak Oto Mádr myslí v *dnešní* přítomnosti. Jak právě on odpovídá na podstatné otázky současné doby.

Žánr krátkých esejů - vybraných převážně z úvodních článků v časopise Teologické texty, jehož je Oto Mádr šéfredaktorem, ale i z příspěvků do Katolického týdeníku a Perspektiv - přináší zvláštní výhodu: možnost tvořivé koncentrace ke skutečnému „jádru věci", k tomu či onomu důležitému průsečíku těch konkrétních souvislostí, které opravdu stojí za zpracování.

Všemi následujícími texty výrazně prozařuje osobní charisma pavlovské spirituality „Božího spolupracovníka" a z ní vycházející intelektuální moudrost - všestranně využívající poznatků moderních věd a rozsáhlých historických zkušeností dvoutisíciletého křesťanství -, která do posledního dechu slouží řádu lásky mezi lidmi, a to oběma svými komplementárními dary: opatrnou prozíravostí a nevyčerpatelně svěžím entuziasmem. Vždyť přece: „Křesťanská víra je podivuhodné spojení realismu a bytostného uchvácení."

Jolana Poláková

Začátek bez začátku

Proč je vůbec něco, a ne nic? Jaký smysl má to, co je? Na tato nejzákladnější filosofická tázání existuje jedna podstatná odpověď: Protože Něco bylo vždycky. Nebo Někdo. Co by mohlo vzniknout z absolutního Nic?

Pokud můžeme zahlédnout něco z myšlení lidstva před érou dějin, známe tápavé pokusy odpovědět na otázku počátků všeho. Mytologie hovoří o božstvech, jež přetvářela a upravovala nějakou surovinu do podoby světa. Staří Řekové předpokládali původní chaos, z něhož bohové tvořili uspořádaný kosmos. O krok dále postoupil Hérakleitos s tušením *věčnosti,* i když svázané s časem: „Tento svět, týž pro všechny, nestvořil žádný z bohů ani z lidí, ale vždy byl, jest a bude věčně živým ohněm rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry." Otázku první dostatečné příčiny všeho, včetně času, si nekladl.

Zato v probouzející se dějinné éře na Blízkém východě byl jeden muž osloven a veden Bohem živým a pravým, jehož byla bájná božstva jen chatrným stínem. Abrahámovi potomci byli obdarováváni poznáním Absolutní skutečnosti i věrným-nevěrným soužitím s ní. Po této dlouhé přípravě pak vstoupil Bůh Stvořitel do svého lidského stvoření ve svém Synu. Jako Starý zákon odpověděl na první otázku lidstva po původu, tak Nový zákon zodpověděl naplno druhou otázku po smyslu.

Víra a filosofie jí inspirovaná pak prohlubovala vědění o světě i Nadsvětě, z něhož všechno pochází. „Hle, nebe a země jsou. Volají, že byly stvořeny, poněvadž podléhají střídání a změně. Hlasitě také volají, že se samy neučinily." (Augustin, *Vyznání*, 11) Teologie tak postoupila nad Aristotelovo poznání, že „První hybatel je nehybný", zjištěním, že prapříčina všeho bytí a dění je Někdo nad světem, osoba.

Křesťanům se tak stala příroda pozdravem z *Božího nekonečna.* „Přál bych si, aby tě stvoření proniklo takovým obdivem, že všude, kdekoli jsi, i nejmenší rostlina ti bude přinášet zřetelné připomenutí Stvořitele." (Basil Veliký)

Křesťanská filosofie mluví o Bohu jako o absolutním Bytí.

Tím vyjadřuje naprostou přesažnost Boha nad vším, co od něho bylo povoláno k existenci. Bůh nemá ve svém bytí časové meze, čas přece povstal teprve se stvořením („Svět byl stvořen s časem" - Augustin, *O Boží obci* XI,6). Je věčný - „Bůh nemá žádné před a po" (Mistr Eckhart). Je i nekonečný, mimo parametry prostorové: „Kam uprchnu před tvou tváří?" (Žl 139).

Ale kdo je *Bůh pro nás?* Křesťan (a žid a muslim) přistupuje k Bohu s pokorou. Proti tomu se bouří pošetilé sebevědomí („Člověk, to zní hrdě"), nebo naopak touha splynout se vším živým na zemi, která si představuje Boha-svět jako panteistické Všechno, do něhož patří i sám člověk.

Od toho se odráží vědomí a postoj věřícího, který chápe, že je za vše zavázán Stvořiteli, včetně svobody, s níž přijímá Boží vládu. Skutečnou, pravdivou velikost vidí v tom, že může být správcem, „pastýřem" stvoření. To však znamená, že „Bohu sloužit je kralovat".

Bůh „přebývá v nepřístupném světle" (1Tim 6,16). Přece však máme přístup k jeho dokonce nejbožštější charakteristice. Starozákonní příkaz služebníkovi „Miluj Boha, svého Pána" se rozvinul příchodem vtěleného Slova do pozvání k lásce důvěrné, jakoby rodinné, mezi Otcem a dětmi. Ostatně už celé stvoření je plod lásky. Bůh se chce sdílet, pro lidi připravil velké divadlo světa (Calderón), aby jim dal možnost společného dramatického prožívání („Sdělená radost - dvojnásobná radost, sdělená bolest - poloviční bolest"). Už lidský umělec ocení nejvíce upřímné zaujetí přítele. Stvořením prozařuje Boží velikost a láska. Obdivem, úctou, péčí a dotvořováním božskou lásku opětujeme a necháme se jí přitahovat k opětování bez sebezbožňujících mezí („z celého srdce svého").

Absolutní božské Bytí je věčné mimo čas a prostor. Naše závislé, stvořené bytí plující prostorem a časem existuje v jeho nekonečnu, jinak ani nemůže: „V něm žijeme, pohybujeme se a jsme." (Sk 17,28) Dokonce v jistém smyslu sdílíme i jeho věčnost, neboť jsme od věčnosti v jeho stvořitelské mysli.

Víra jako dar

„Buďte stále připraveni obhájit se před každým, kdo se vás ptá po důvodech vaší naděje, ale ovšem s jemností a skromností." (1Petr 3,15n)

Tento text je něco jako rodný list fundamentální teologie. Především však vybízí každého věřícího, aby se snažil odpovědět na otázky, které si klade sám. Jen tak je s to chápat otázky druhých a uspokojit je.

1. Na první pohled může zarazit, že se mluví o důvodech pro naději. Stalo se nám běžným mluvit o pravdách víry. Podle toho je víra sdělení o skutečnostech přesahujících obzor našeho vnímání. Jenže jádro Ježíšovy dobré zprávy obsahuje víc než konstatování. Je to nabídka života po tomto životě, naplnění touhy po spravedlnosti, lásce a plnosti života. Kristovo vzkříšení to symbolizuje a dokládá; proto na ně klade například Pavel takový důraz.

Někdo poslal za P. Janem Urbanem OFM ženu, která náhle ztratila milovaného muže, úplně zdrcenou. Zeptala se ho: „Prosím vás, je Bůh?" On jí prostě řekl: „Ano, paní, Bůh je." „To jsem ráda, děkuji vám." V mezních situacích života nejde o důkazy, ale o východisko, o perspektivu, o naději. Pak stačí prostě setkat se s člověkem, který v takové víře smysluplně žije a je navzdory všemu šťastný.

2. Nicméně požadavek odůvodnění varuje před tím, že by naděje visela ve vzduchu. Někteří si něco myslí a slepě se toho drží. Křesťanská víra je naopak založena na skutečnosti, kterou je Ježíš Kristus. Žil, a to neobyčejně, právě tak zemřel a dosvědčeně vstoupil do jiného života. Svědkové o tom mluví věcně, nezatajují primární nedůvěru (Tomáš, učedníci jdoucí do Emauz atd.) a její překonání. Varují (Pavel, Jan) před náboženskou „tvořivostí" gnostiků. Křesťanská víra je podivuhodné spojení realismu a bytostného uchvácení. Ve zkratce to vyjádřil autor starého liturgického hymnu: *„Bibamus ergo sobriam ebrietatem Spiritus* – Pijme střízlivé opojení Ducha."

Předkoncilní zpovědní zrcadla obsahovala otázku: „Pochyboval jsem o víře?" Strach z hříchu blokoval dozrávání k uvědomělému přijetí víry. Problémy zatlačené do podvědomí se probíjejí na povrch v podobě strachu vystavovat se pravdě. Víra osobně nedotažená k osobnímu poctivému Ano, nesená převážně množstvím lidí, do něhož se kdo narodil, může být upřímná, ale těžko obstojí, jak známo, při přechodu do jiného prostředí.

3. Dá se tedy víra dokázat na způsob vědeckých poznatků? Před léty mi sdělil nadaný student teologie, že se mu podařilo sestavit tak logický důkaz Boží existence, že ho nelze vyvrátit. Může být, jenže všechno závisí na tom, zdali ten druhý přijme jeho všechna východiska a způsob myšlení. Například víme, že evropské kauzální uvažování je v mnohém cizí kulturám Dálného východu. Kromě toho ovšem platí, že věci přesahující rovinu účelové aktivity nelze uchopit empirií, matematikou nebo logikou. Estetické hodnoty nezkoumáme logaritmickými tabulkami. Tím více přesahuje naši horizontálu vertikála Božího světa. Tedy přece věřit slepě? Ani tato druhá krajnost není oprávněná. Kromě intelektu je v nás čidlo schopné zachytit signály Transcendence, „nadsvěta". Blaise Pascal, mimochodem geniální přírodovědec, to vyslovil takto: „Srdce má důvody, které rozum nezná."

4. Znamená to, že věřící „ví" o Bohu a jeho světě stejně tak, jako ví, že se voda varem mění v páru? Jistě ne. Bůh je tajemství a vždycky pro nás tajemstvím zůstane, není přece součástí světa. Tajemství není záhada, kterou třeba někdy rozluštíme. Slovo tajemství, mysterium, označuje nedostupnou velikost Božího bytí. Pavel říká „nyní vidíme jako v zrcadle, ale potom uvidíme tváří v tvář". Ani potom se však nevejde božské Nekonečno do našeho stvořeného rozumu. Ale může vstoupit do našeho srdce jeho láska. Když ji opětujeme, spojíme se s ním. „Stvořil jsi nás pro sebe a srdce člověka je nepokojné, dokud nespočine v tobě" (Augustin). Josef Florian odpověděl na námitky nevěřícího přítele ohledně článku víry prostě: „My tak věříme." S jeho slovy ovšem souzněly hluboké alikvotní tóny jeho osobnosti.

5. Ještě jeden faktor patří ke genezi víry. Skutečnou

osobní víru nelze indoktrinovat do rozumu školením, vpravit do vůle výchovou nebo prodat se slevou. Víra je také a prvotně dar neboli milost. Bůh přichází s iniciativou, nabízí vztah na život, na smrt (kříž!) a na věčnost. Jeho svoboda určuje, kdy a jak se dotkne jádra naší bytosti. Slyšel jsem jednou od velmi inteligentního a poctivého člověka vyznání, že by rád věřil, a politování, že nemůže. Takoví rozhodně „nejsou daleko od Božího království". Ostatně i my obdarovaní se nesmíme pošetile cítit jako majitelé přátelství s Bohem. Víra může i zvadnout. Proto nepřestávejme všichni prosit a hledat. S poctivostí vůči pravdě a s láskou vůči božskému Ty.

Teologické texty, 3/1993

Kritika jako služba

Kritika je nepostradatelná pojistka pravdy a spravedlnosti. Obvykle se uvažuje o její negativní stránce – odsuzování něčeho vadného. Tím se poněkud zkresluje její poslání. Kritika nemá být něco jako trestní soud, ba ani jako smírčí instance pokoušející se o kompromisní dohodu. Řecké slovo *krínó* (soudím, posuzuji, hodnotím) naznačuje podstatnější úkol kritiky: přikládat k myšlenkám, výrokům, úmyslům a činům *kritérium nadosobní správnosti,* tj. především pravdivosti a spravedlnosti. Aby obstála proti výtce jednostrannosti a stranickosti, nesmí se omezit na opravy a chyby, ale aspoň do jisté míry vždy zahrnovat celek a neopomíjet kladně zhodnotit, co se dá. To patří k abecedě dobré výchovy, ale platí to i obecně. Smysl kritiky je přece pomáhat, ne ničit. Ale k čemu je kritika předem sebejistá, bez snahy o pravdu a bez ochoty k sebekritice, nenávistná, s úmyslem vydráždit nebo ponížit, pubertálně vítězoslavná?

Velké kultury vypěstovaly kritiku jako součást lidského soužití do podoby logicky, psychologicky a morálně vysoké. Středověká forma scholastické disputace ji vytříbila na způsob čestného a náročného souboje názorů. Ale nejpodstatnější a sotva překonatelnou teorii kritiky máme obsaženou v praxi a nauce Ježíše Krista (což je samostatné téma, kupodivu dosud nezpracované).

Církev má v rámci přikázání lásky ke všem uloženou také službu pravdě a spravedlnosti ve světě. Proto se papežové, jako mluvčí největšího nestátního útvaru na světě, nevyhýbají vyslovovat se pozitivní i negativní kritikou k „radostem a nadějím, smutkům a úzkostem lidí naší doby, zvláště chudých a jakkoli postižených" (GS 1). Nejen papežové. V těžkém roce 1949 napsal jeden Pražan mons. Beranovi: „Mluv, arcibiskupe, nemlč!", a arcibiskup promluvil se vším důrazem, za sebe i za ostatní, bez ohledu na předvídané těžké následky. O čtyřicet let později nemlčel ani kardinál Tomášek.

Hlasem církve jsou ovšem nejen biskupové. Kolik kněží

umělo z kazatelen i jinak držet v těžkých chvílích duši lidu nad hladinou, a kolik za to zaplatili, to už nikdo nezjistí. Církev ovšem mluvila i ústy a perem civilních věřících. Za všechny připomenu olomouckého novináře Řezníčka, který v roce 1939 uveřejnil v *Našinci* protiválečný žalm; zahynul v koncentračním táboře.

Když kritizujeme jiné, nesmíme přehlížet kladné stránky jejich myšlení, i když se proti nám staví bojovně. Za druhé je třeba výslovně uznat oprávněné výtky, historické i současné, na naši adresu. Sebekritika (v našem slovníku pokora) je silná zbraň v zápase za pravdu a spravedlnost. Vyhýbavé omlouvání a vysvětlování, tím spíše oplácení výtek, psychologicky znemožňuje přechod k rozumnému rozhovoru. Za třetí nekompenzujeme suverénní vystupování našich kritiků svou vlastní nadřazeností; tuto hru provozují vnitřně slabí.

Kritickou instanci potřebujeme také přímo v církvi. Přes apoštoly, v jejich nástupcích, dostala církev „učitelský úřad". Dějiny herezí prokazují dostatečně, že lidská libovůle by dokázala rozdrobit poselství evangelia i církev. Zásahy magisteria pozitivně stvrzují to, jak *sensus fidei* (cit víry) věřícího lidu vykládá a prožívá evangelium, a negativně vymezují hranice pravé víry. Jen výjimečně slavnostním definováním; častěji zpřesněním, napomenutím nebo odmítnutím, které nemá povahu dogmatu, i když musí být bráno vážně.

Vymyká se proto hierarchické magisterium jakékoli kritice? Papež a biskupové jsou strážci „pokladu víry" (srov. 1 Tim 6,20), ne jeho tvůrci a majitelé. Touha „demokratizovat církev" vyplývá z dobového cítění, ale nechápe podstatu církve. Zato potřeba oživit *ducha společenství* má spolehlivou oporu v evangeliu a výslovně v Druhém vatikánském koncilu. V žádném případě ovšem ne tak, že by magisterium mělo jen pečetit to, co vynesl do popředí (na jak dlouho?) dobový trend nebo co vyplývá ze statistického průzkumu momentálních názorů. Nemluvě o požadavcích vyjadřovaných nátlakovými prostředky nezralých nebo manipulovaných skupin. O pravdě se nehlasuje, řekl už Masaryk. Pravdu je nutno hledat a nalezenou přijmout.

Kristus sice určil církvi vedení lidmi s pomocí Ducha

Svatého, zajistil jim však jen výjimečně plnou bezchybnost. V dějinách došlo k chybám i ze strany nejvyššího úřadu, dokonce se závažnými následky (např. rigorózní řešení problematického uctívání předků v Číně zbortilo v 18. století tamější nadějnou misii). Taková ojedinělá selhání, domnívám se, dopouští Prozřetelnost mimo jiné proto, aby nám lidé vybavení tak vysokou autoritou nezaclonili Krista a jeho Otce (srov. Mt 23,8-10). Povinná úcta k papeži se nesmí stát kultem (Petr setníkovi: „Vstaň, i já jsem jen člověk"). Před několika lety dal Jan Pavel II. podnět k článku proti „papolatrii" v *Civiltà cattolica.*

Papež Pavel VI., ještě jako významný vatikánský úředník, řekl v rozhovoru s Jeanem Guittonem: „My, pastýři církve, odpovědní za uchování svěřeného pokladu, musíme dbát, abychom se neproviňovali netečností, zaostáváním nebo přílišným konzervatismem. Na druhé straně vy věřící, kteří jste ve stálém kontaktu se světem, se musíte mít na pozoru před přehnaným zalíbením v novotách, chybných nebo ještě neustálených. Musíte se vyhýbat nebezpečí přílišné ústupnosti, protože tak byste se ocitli na podminovaném terénu. Opakuji, naše odpovědnosti jsou odlišné a doplňují se."

Zkušenost věřícího lidu nabízí učitelské autoritě určitý test a korektiv. Zvláštní postavení zde má speciálně kvalifikovaná skupina věřících, odborní teologové. Jejich rozum a metody brání víru před přirozeným sklonem každé autority k voluntarismu. Racionalita teologické vědy zde tvoří od začátku zdravou protiváhu. Teologové pomáhají magisteriu; nehlasují na koncilech, ale žádný z koncilů se bez nich neobešel. Slouží i „kritikou po", někdy velmi nevděčnou, ale pro fungování magisteria nezbytnou. Nelze ovšem popřít, že badatelský pud občas odvede některého teologa od trpělivé služby pravdě k energickému prosazování vlastních idejí; pokud nestačí kritika kolegů, musí zasáhnout pastorační odpovědnost Petrova stolce. Že bulvár z takových případů těží senzace, je pochopitelné, ale právě k nim musíme být krajně kritičtí. Informace ve sdělovacích prostředcích nejsou (a někdy nechtějí být) v souladu s celou skutečností.

Ideál církve - sevřený útvar pasivních jedinců? Evan-

gelium, dějiny církve a Druhé vatikánum to vidí jinak: společenství bratří a sester s různou, ale společnou odpovědností za Boží dar víry, naděje a lásky. Víme, že to nejde bez konfliktů, a známe, jak je řešit v dialogu: vzájemným otevřením, svobodou slova bez rovnostářství a velikášství, s křesťanskou odvahou a zdvořilostí. V pravdě, spravedlnosti a lásce.

Teologické texty, 4/1993

Katolická identita

Kdo jste, katolíci, ke komu patříte? Tuto otázku klade „svět" málokdy přímo nám, spíše sobě. Nejsme totiž ze světa, i když v něm žijeme; církev se nedá bezezbytku zařadit do společenských struktur. Odpověď dostávají „ti druzí" ze dvou zdrojů: 1. ze zkušeností osobních a historických, 2. z veřejného mínění, tj. hlavně ze sdělovacích prostředků.

Pokud někdo přijde s touto otázkou, může se ptát různým způsobem. Někdo vyzývavě, svrchu, až drze. Jiný se záměrem využít či zneužít, „polapit v řeči". Další zvědavě, s očekáváním, s touhou hledajícího. V každém případě je to výzva představit sebe, svou víru a svou církev.

V minulém století začali nekatoličtí vlastenci vyčítat naší církvi, že drží víc s Římem nebo s rakouským mocnářstvím než s národem. Proto s takovou samozřejmostí národ (národ?) provolával roku 1918 „Zúčtovali jsme s Vídní, zúčtujeme i s Římem", což stvrdili někteří stržením mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. Došlo k paradoxu, že katolická většina byla z národa jakoby vyobcována. To zahnalo katolíky do opačné krajnosti. Ale už dávno předtím, v období vzepjaté národně probuzenecké vlny řešil moravský kněz a teolog František Sušil (1804–1868) zdánlivé dilema proslulým vyznáním dvojjediné lásky k církvi a k vlasti: „Každá má srdce mého půl, každá má srdce moje celé."

V první republice pak prošel český katolicismus rychlým procesem zrání. Stále méně cítil potřebu oplácet útoky a snižování stejnou mincí, protože objevoval ve vlastní církvi duchovní hloubky. Nové pokojné sebevědomí církve vycházející z ghetta se po válce projevilo mj. dvěma výraznými činy. Jedním na poli historie: český teolog Alexander Heidler prohlásil veřejně, že čeští katolíci mohou mít kladný vztah k mistru Janu Husovi jako k významné postavě národa (článek v *Katolíku* k Husovu svátku 1946). Druhý krok udělal arcibiskup Beran roku 1947 účastí při prvním společném shromáždění představitelů českých křesťanských církví na Slovanském

ostrově v Praze. Většina dnešní společnosti však prošla čtyřicetiletým mlýnem, který z ní sedřel světonázorovou vrstvu křesťanství; podle nového sociologického výzkumu jsme my Češi na dně tabulky srovnávající stupeň religiozity v evropských národech (s 5 procenty podle různých sociologických ukazatelů). Na druhé straně však je skutečností, že při sčítání lidu se označilo za katolíky kolem 40 procent občanů, což není pro politiky nezajímavé. Současná diskuse o církevním majetku ozřejmila posun polarity církev-národ do polohy církev-stát. Z toho hlediska jsme na tom stejně jako jiní věřící.

Po návratu demokracie očekával prezident Havel mnoho od duchovní síly církví. Tu naději jsme nemohli splnit, zdeptaná církev musí do takové - jistě pro ni přirozené - úlohy teprve léty dorůstat. Teď se naopak premiér Klaus obává politické moci katolické církve. Zbytečně. Nejenže na to jako menšina nemáme, ale navíc sotva komu z nás se stýská po knížatech arcibiskupech, tím méně po přisluhování Apoštolskému veličenstvu ve Vídni, či dokonce po dávné římské inkvizici. Na demokracii oceňujeme svobodu hlásat víru svobodným lidem bez pokušení propojovat oblast Ducha s politickým zápasištěm o moc.

Ale to neznamená, že máme utíkat ze světa lidí. Jsou to přece naši bližní, a to všichni, nejen chudí a slabí (ti ovšem přednostně). Není nelogické říci, že i stát je náš bližní, se všemi důsledky pro nás. Jsme všichni buňkami tohoto organismu, takže láskou k svému státu plníme i povinnost milovat sebe. Zaslouží si uznání ti, kdo se snaží promýšlet náš vztah ke státu a občanské společnosti vůbec. Jestliže jsme byli ke státu ovládanému násilnickou mocí oprávněně v opozici, teď máme opačnou povinnost. Netečný, pozorovatelský či podrážděně skeptický negativní postoj rozhodně není ctnost.

Tedy příklon k světu? Vyjít z duchovního domova a zamíchat se do davů proudících ulicemi všude, jen ne do míst modlitby? Zesvětštit církev a podrobit ji kritériím proměnlivého světa? Pavel varuje římské křesťany: „Nepřizpůsobujte se tomuto světu" (Řím 12,2). I u nás už slyšíme hlasy energicky odmítající „výprodej" křesťanských hodnot, morálních norem, ba i pravd víry.

Takové starosti nelze odbýt povýšeným úsměvem. Spíše si zaslouží přiměřenou pozornost, a to nejen proto, že apoštol Petr připomíná „Buďte střízliví a bdělí" (1Petr 5,8). Zkušenost ukazuje, že sice lpění na tradici znehybňuje život ducha, ale sebevědomě novátorský radikalismus může zasáhnout až i podstatu. Kolika takovým musela církev za dva tisíce let čelit, ale díky své tvořivé věrnosti, probuzené z nitra Duchem Svatým, se ubránila.

Dávná zkušenost lidstva připomíná, že přehánění i v dobrém úmyslu změní ctnost v neřest (v báječné latinské formuli: *Omne nimium vertitur in vitium*). Jestliže jsme ještě na počátku století neviděli jiné východisko než se stáhnout do ghetta, nesmíme se tam vracet teď. Na druhé straně však ne všechno nové a jiné je automaticky lepší a pojištěno proti sklouznutí do téže člověčiny, která je vždycky s námi, v jakkoli nové struktuře. V té souvislosti si vzpomínám na povzdech bratra Rogera z Taizé, že nadšenci, kteří zakládají nová církevní společenství s cílem konečně vytvořit dokonalou církev, se po čase vždycky shledají s obecně lidskými slabostmi, kterých se chtěli zbavit.

Ale buďme konkrétnější. Druhé vatikánum prolomilo nepřirozený rozkol mezi církví a světem, který se v mysli katolíků stále víc jevil jako rozpor mezi vědou a vírou, mezi přirozeností a duchovností, mezi zemí a nebem. Nelze se divit, že aggiornamentem nově objevený svět zapůsobil zčásti opojně, takže se míry ustálené v novověké společnosti začaly přikládat nejen na obecně lidské struktury v církvi, ale i na to, co je jí specificky a bytostně vlastní. Vyvstává otázka, čeho se nesmíme za žádnou cenu vzdát, i v zájmu lidstva, a do jaké míry smíme a musíme lidský obal církevního života a myšlení inovovat. Tím jsme u problému katolické identity.

V naší souvislosti otázka zní: Kdo jsem jako katolík ve vztahu ke státu, k národu, k současné společnosti, k jiným církvím, k jiným národům, k lidstvu? Do jakého celku se smím či musím integrovat a v jaké míře? Správné řešení se dá nalézt v širokém středu, mezi bezstarostně otevřeným horizontalismem na jedné straně a fundamentalistickou nehybností na straně druhé. V prvním případě nás Nový věk Vodnáře ochot-

ně zaplete do své sítě subjektivních mínění, v druhém, jen zdánlivě méně nebezpečném, nebudeme duší světa, ale jeho ledvinovým kamenem.

Své společnosti i své církvi prospějeme jako katoličtí křesťané, kteří se netají důvody, proč do církve přišli nebo z ní neodešli. Je třeba si je předem ujasnit a nezůstávat na půl cestě. Duchovně zralý katolík je současně doma ve své církvi, naplno ekumenický křesťan, nelhostejný člen svého národa, odpovědný občan tohoto státu a bratr všech lidí. To je jeho identita v plném rozvinutí do božské vertikály i lidské horizontály.

Teologické texty, 6/1993

Dynamika středu

Po pěti letech ve svobodě se i my ohlížíme zpátky. Čtyři desetiletí boje za svobodu se pomalu noří do historie a dnešek klade mnoho nových otázek. Také proto, že svoboda rozevřela značně složité společenské panoráma; i včerejším spojencům jsme leckdy trnem v oku. Demokracie umožnila plnou diferenciaci názorů, včetně návratu ke starým (proti)náboženským programům. Vrátíme se i my do pozice kruhové obrany? Rozhodně ne.

Působení církve se liší od působení jiných společenských útvarů v základních parametrech jen v něčem, zato však významně. Za prvé: Jeho cílem není, nesmí být materiální zisk nebo prestiž, vliv, moc ve světském stylu, ale všestranně nezištná služba Božímu království: „Zadarmo jste dostali, zadarmo dávejte" (Mt 10,8). Za druhé: Souhrn lidských činitelů je zde nicotný bez Boha dárce milosti, která se vymyká naší moci. Což není důvod k lenošení, ale právě naopak, k aktivitě s vědomím, že jsme „služebníci neužiteční" (Lk 17,10). Za třetí: Bůh naši službu nehodnotí podle výkonu a zisku, nýbrž podle vnitřního úsilí. Konečně ještě: Jsme sice posláni do celého světa, ale bez záruky, že celý získáme. Jak bychom mohli, když hlásáme náročný řád evangelia, místo abychom se ve všem „přizpůsobili tomuto světu" (Řím 12,2) na úkor své víry.

Známky pravé služby Bohu mějme před očima, když se chceme ohlédnout na dvacáté století, třicet pokoncilních let a pět roků obnovené svobody.

Řekne-li někdo, že evropské křesťanství je v úpadku, má po ruce argumenty. Jeví se to tak, že staletý zápas mezi církví a světskou mocí, mezi teologií a vědou, mezi Bohem a člověkem je rozhodnut. Evropu dříve jednotně křesťanskou ovládla světská civilizace. Teď neudává tón církevní víra, ale rozum a pozemské hodnoty. Podle výzkumů je křesťanů menšina, ztrácíme mládež a s ní budoucnost, víra se drolí a mravnost rozpadá. V žebříčku evropské religiozity jsme my u nás úplně

dole, s vysokým procentem nezájmu o duchovní vertikálu. Bude tato křivka pokračovat až k nule?

Pohled na současnost a její kořeny v minulosti nás zneklidňuje – díky Bohu! Jsou mezi námi nelhostejní, kteří mají pocit živé odpovědnosti za dar od Boha, na nějž mají právo i budoucí. Tímto směrem ukazuje program nové evangelizace Evropy. Ale jak se vzepřít trendu, který se zdá být historicky nezvratný? Vystupuje teď lidstvo na vyšší rovinu svého vývoje, kde se při budování ráje na zemi obejde bez Boha a jeho mluvčích? Obsadí ideové pole v příštím století ateisté a stoupenci soukromých věr a pověr?

Nelze popřít, že nynější krize lidského ducha dosahuje intenzity patrně překonávající všechny dřívější. Ale má s nimi nejeden společný rys. Ani tuto dějinnou partii nikdo předem nevyhrál. Katastrofický scénář se nemusí uskutečnit, krize nevedou vždycky k zániku, někdy – dějiny církve o tom něco vědí – naopak k oproštění od škodlivin a k rozkvětu v nových, dříve netušených polohách. Navzdory přitakávačům k Nietzschovu zvolání *není* Bůh mrtev, a on je Pán dějin, ne my. Ve světě však působí skrze lidi a někdy mu stačí jen pár věrných, jako byli Makabejští v době, kdy Izrael už se málem stal kořistí tehdy dravě moderní, lidsky pohodlné víry pohanů.

Na tuto situaci reaguje – ponecháme-li stranou postoj netečný, bezradný a bezpáteřný – zhruba trojí aktivita: krajně tradiční, krajně progresivní a středová.

Tradicionalismus: Když věřit, tak věřit bez výhrad. Bůh mluví skrze Svatého otce a víc není třeba. Dnešní bídu způsobili teologové svým rozumováním. Svět je zlý, nic s ním nemít. Heslo: *věrnost církvi.*

Progresivismus: Církev zaostala za vývojem světa, proto ztrácí vážnost a lidi. Klade nelidské požadavky. Musí se demokratizovat a srovnat krok s dobou. Jen to ji zachrání. Heslo: *otevřenost světu.*

Dynamický střed: Organické spojení věrnosti a otevřenosti. Ani věrnost s klapkami na očích, která končí v muzeu nebo na hřbitově. Ani otevřenost se ztrátou totožnosti, která světu nemá co dát a rozplyne se v něm. Nýbrž: Úsilí o pravdu v největší možné šíři. Přijetí její lidské i Bohem sdělené pod-

staty do svobodně se rozvíjející a lidsky hodnotné osobnosti. Snaha o kultivaci světa podle obrazu Stvořitele a o tvořivé rozvíjení církve k obrazu jejího Pána a Bratra. Pomáhat vývoji („nové") v kontinuitě s podstatou („staré"). Bez rebelantského siláctví, to ohrožuje organický vývoj k bratrštějšímu společenství církve. Nebát se být elitou v evangelijním smyslu (kvas, sůl). Pravá pokora je nezdolatelná a trpělivost je projev skutečné síly. Pak je možný královský postup vpřed: *dialog.*

Statistické tabulky početní síly, žebříčky oblíbenosti, důraz na metody nebo na ekonomiku v úzkosti o budoucnost? Když se kdysi apoštol Petr příliš staral, dostal poprvé odpověď „Jdi mi s očí (...), nemáš na mysli věci božské, ale lidské!" (Mt 16,23) a podruhé „Proč se o to staráš? Ty mě následuj" (Jan 21,22).

Teologické texty, 1/1995

Extremismus - proč ne?

Slovo extrém má význam: 1. krajnost, výstřednost, 2. krajní hodnota, úroveň apod. (*Akademický slovník cizích slov*, 1995). V prvním případě to zní varovně, v druhém neutrálně. Vždycky však jde o polohu mimo střed, na okraji většinového, běžného, stabilizovaného, srozumitelného, přijatého prostoru myšlení nebo reality.

Zdali je někdo pošetilý, popř. nebezpečný výstředník, nebo spíše průkopník něčeho významného, to není dáno tím, že se pohybuje mimo ustálené myšlení a jednání. Ale i naopak: nemůžeme prohlásit za zpozdilého zpátečníka někoho, kdo hájí trvale platné hodnoty i v době, kdy většina pochoduje za nějakou „novou, novou hvězdou".

Extrémy a extremisté provokují, vzbuzují obavy jako všechno, co nám chce uloupit nebo nedopřát podmínky života. Zdá se, že dvě z nich patří k nejpotřebnějším pro lidské soužití; řád a svoboda. Přinejmenším v novověku se na nich výrazně polarizují pravicový a levicový extremismus. Pozorujeme to v politice, ekonomice, filosofii člověka i jinde. Napětí mezi těmito dvěma póly dnes proniká silně do různých struktur a společenství.

Zatím nejlepší vyvážení obou představuje moderní demokracie, jedinečný model soužití *svobodných* osob ve společně uznávaném *řádu.* Nemůžeme u něho přehlédnout původní evangelijní inspiraci všelidského bratrství. Také proto je povinností našeho křesťanského svědomí rozvíjet a bránit tento „nejméně špatný z politických systémů" (W. Churchill). Přihrávat podivným křižákům s jejich vizemi obrácenými nazpět prostě nelze. Historická scéna se radikálně změnila a Bůh nás zřejmě chce vyzkoušet na nových úkolech. To uznal koncil a tak nás orientuje církev.

Vstupme na církevní půdu. „Pravice" volá na poplach, neboť ubývá věřících, kněží, řeholních povolání, teologové nedbají na dogmata, liturgie zastírá Boží velikost atd. - Katolíci takto se projevující si vysloužili od mnohých nálepku fundamentalistů, tj. extremistů, kteří kopají církvi hrob. Ale je to celá

pravda? Není třeba i jejich obavy a kritiky, jejich důraz na věrnost a tradici brát vážně?

Radikálním odporem proti obhájcům tradice se „leví" novátoři dostávají na opačný pól. Konstatují, že dnešní člověk odmítá zastaralé představy, mladým je mnohé k smíchu a kurs autority je velmi nízký. Proto důrazně radí sestoupit do horizontály života, uznat žebříček hodnot toho času platný a církev demokratizovat. - Oponenti si všímají, že zde koncil slouží jen jako naleziště pokynů k otevřenosti a jeho neméně vážný důraz na závazné jádro víry a autoritu magisteria jako by neexistoval. A když se téměř mlčí o nekonečné Boží transcendenci, stává se Stvořitel a Pán spíše sluhou člověka. Pobouření věrní v tom vidí sekularizaci víry a v progresistech likvidátory církve. Poodstupme také zde a dejme si otázku: Nepotřebuje víra a církev i trochu junáckého vyjíždění dopředu, když musíme putovat stále novými úseky dějin do zaslíbené země?

Co tedy - nechat jedny žhavit se v obraně a druhé vytrvale šířit jejich vlastní představy, a nakonec se uvidí? Možná podobně, jako uviděl Ludvík XVI. poté, co si jeho šlechta stále říkala „Po nás potopa". Přeroste-li vzájemný rozpor do nesmiřitelného odcizení, dochází k rozkolu. O tom vědí dost i církevní dějiny. A dnes? Extrémně věrní lefèbvristé už přerušili společenství se světovým episkopátem a papežem. Z druhé strany extrémně angažovaní stoupenci reformy zdola se po světě propojují do samostatné sítě pod heslem „My jsme církev".

Přesto, dokud se příliš nerozhoří horké a neztvrdnou studené vášně, je možné řešení: *dialog*. Sejít se, lépe řečeno začít se scházet u jednoho stolu - praví, leví i ostatní, všichni, kterým záleží na Kristu, kterého lidstvu přináší církev.

Podaří se včas harmonizovat protikladné extrémy? Myslím, že ano, jestliže se do toho zapojí, paradoxně, *třetí extrém.* Jeho záporným protipólem je lhostejnost, on sám je vrcholně kladný. Je to do krajních mezí dozrálá „láska k Bohu až k odsunutí sebe na druhé místo" (Augustin) a láska k bližním aspoň ke stejnému přijetí, jaké dlužíme sami sobě. Právě takoví extremisté byli svatí muži a svaté ženy, a dokázali divy.

Teologické texty, 1/1997

Velikost provokuje

My lidé, a pouze my, máme dějiny. Nemůžeme obstát bez minulosti, z níž čerpáme, a bez budoucnosti, kterou tvoříme.

Připomínáme si minulost slavnou i tragickou. Proč? Potřebujeme pocítit trochu hrdosti na své předky, poměřovat se jimi i povzbuzovat. „Příklady táhnou." Přitom víc než pyramidy, osudové bitvy a zakladatelé říší se zatnou do hloubi duše mimořádné výkony na rovině ducha. Právem hovoříme o velikánech v souvislosti s vědou, filosofií, literaturou, uměním, náboženstvím.

Zvláštní rod pozoruhodných osobností jsou hrdinové. Kdo to je? Už ti, kdo dokážou mimořádně se nasadit, obětovat, jsou hodni úcty a podněcují nás směrem vzhůru. Ale pořád jim zůstává život. Velikost hrdinů v původním smyslu spočívá v ochotě riskovat, že život ztratí - ne pro sebe, ale pro něco nebo pro někoho, s kým jsou spojeni na život a na smrt. Ten jiný - dítě, přítel, bližní, lidstvo, vysoká mravní hodnota, víra - má přednost před vlastním životem.

Skeptik může zpochybnit ryzost velkého činu fanatickou láskou nebo nenávistí, výstřední povahou atd. Tím se však nedá smést se stolu množství uvážených činů střízlivých osobností, pro něž není myslitelné překročit hranici mezi čestností a zbabělostí nebo sobeckou vypočítavostí. Kdo si nenechal ztvrdnout srdce, nemůže necítit úctu a vděčnost vůči lidem schopným zachránit velké dobro obětí vlastního života. „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo dá život za své přátele."

Úcta k takovým činům a lidem, jež přesahují náš průměr, patří k hlavním ukazatelům zdraví národa, církve, lidstva. Oni jsou duchovní enzymy, nepostradatelné pro dobré životní pochody společenského organismu. Těžko se na ně dívat a současně být ochoten ke zradě nebo obrůstat lhostejností. Setkal jsem se ve vězeních s lidmi, kteří přežili koncentrák, a přesto šli znovu do zápasu, který už nepřežili. S opačným pocitem vzpomínám na jednoho, který se vrátil z Dachau a řekl mi

„To bylo peklo" takovým tónem, který mě zarazil. Nedlouho potom patřil mezi kolaboranty.

Je dobře, že jsou připomínáni padlí bojovníci za svobodu i jiné oběti ideologických vrahů. Ale proč my, katolíci u nás – píšu to v době blahořečení sestry Restituty ve Vídni – jsme nějak lhostejní k našim mučedníkům, vrcholným svědkům víry a spravedlnosti? Strachujeme se o svůj strach před obětí, velikostí? Bojíme se, že se někteří naši mladí dají svést k osobní strmé cestě hodné křesťanů? Necháme je raději sklouznout do houfu pečovatelů o vlastní já?

Katolický týdeník, 29/1998

Osobní inkulturace víry

Nejen národy a společenské celky přijímají víru po svém způsobu, ale i jedinci. Takže jako platí, že není Čech jako Čech a není Němec jako Němec, tak i není katolík jako katolík. A to i jinak než mezi póly dobrý – špatný. V naší církvi je pluralita při zachování nejčistší jednoty ve víře zcela legitimní.

Většině z nás nebyla darována víra naráz, jako Šavlovi před Damaškem a Frossardovi v pařížském kostele. Byli jsme vedeni k víře právě tolika různými cestami, kolik nás na světě bylo, je a bude. Kdosi vyjádřil přesvědčení, že Stvořitel nevyrábí tuctové zboží, ale tvoří originály; není nutné spekulovat, jak si Bůh zve své lidské syny a dcery k sobě blíž v kulturách nám ne blízkých. Rozhlédněme se jen po křesťanském světě. Jak mnohé variace na téma Boží člověk potkáváme ve Starém i Novém zákoně a v pozdějších duchovních dějinách!

V příčinném pozadí té pestrosti jsou přítomny zcela osobní povolání Božím Duchem i naše svobodné volby na životních rozcestích. Do plánů Prozřetelnosti však zapadá i mnohé, co je spjato s lidskou přirozeností. Není třeba zavírat oči před tím, co se dovídáme například od hlubinné psychologie o archivu našeho nevědomí, od biologie o genovém řetězení dědičnosti nebo od etologie o komicky poučné příbuznosti našeho chování s mimolidskými bratranci. Že je ve hře i naše přirozenost, když nás volá Bůh, věděla už středověká scholastika: „Boží milost předpokládá přirozenost, neničí ji, ale pozvedá." V tomto smyslu nás postmoderní důraz na individualitu nemůže zaskočit, spíše trochu probudit.

Je-li „velké divadlo světa" (Calderón) chápáno jako obrovský koberec světového dění, tkaný stále během času před tváří Stvořitele, pak můžeme vidět svůj jednotlivý život jako malou nitku na příslušném místě, jako samostatné drama svého zápasu o Boha v nejrůznějších podobách.

V době monolitního evropského „křesťanstva", s jeho jedinou kulturou silně náboženské ražby, spočívala dramatičnost duchovního zápasu téměř výhradně v rovině mravní praxe.

Výrazně je tím poznamenán už Starý zákon: rozhodovala věrnost Hospodinu a jeho vůli. Ve značné míře to přežívalo do našeho století a jako podstatná složka vztahu k Bohu nesmí chybět nikdy. Dnes se ale přesouvá těžiště do základnější dimenze, do víry. Hlavní rozhodování se děje vůči Bohu Sebesdílejícímu spíše než vůči Soudci našich činů. Tento dobový aspekt (ale autenticky evangelijní!) spoluurčuje i duchovní tvářnost osobností a životů. Z téhož evangelia vnímáme své já, jeho zvláštní potřeby a touhy jinak než generace před námi, i když i ty opět velice různě.

Vzpomínám si, jak jsem svého času pobouřil některé spolubratry na Mírově zmínkou o Panně Marii jako o naší sestře. Dnes to není senzace ani v římských dokumentech. Zdá se, že dnešní katolická spiritualita (zůstaňme u ní) prožívá Boha v propojení úžasu a pokory před jeho nekonečným Bytím, a zároveň intimity s Otcem, Bratrem a Přítelem. Dokonce už není výsadou feministického myšlení vnímat v Otci Ježíše Krista i mateřskou něhu, vždyť o ní překrásně čteme v Písmě. Konečně i úspěšně sublimovaná sexualita může rozvinout autentický vztah k Snoubenci duše, rozpracovaný dávno karmelitánskou mystikou z inspirace biblické Písně písní.

V Brandstätterově „Písni o mém Kristu" zaznívá dnešní pluralita z osobních kořenů přirozeně rostoucího životního svazku s osobním Bohem. Vzorkovnice osobních realizací živé víry odkazuje výše, k nekonečné plnosti Bytí, z něhož jsme vzešli a do něhož jsme zváni. Každý s vlastními zúročenými hřivnami. Duch Svatý totiž nedává růst duchovním květům jen pro nás.

Kdeže jsou časy, když kníže Vladimír Jasné sluníčko dal naráz pokřtít své bojary a tak pokřesťanštil Svatou Rus – tenkrát neznal lepší začátek. Zato dnes je to tak, že křtem teprve vrcholí proces evangelizace stylem „srdce mluví k srdci" (John Henry Newman).

Slyším starostlivou otázku, ostatně sám jsem si ji položil: Neohrozí bezstarostná pluralita podstatu víry? Boží zjevení je sice dar, ale také závazek brát vážně sdělenou pravdu a vůli. K tomu je třeba přitakat a varovat před nabízením víry podle volného výběru za výprodejní ceny. Na druhé straně však zaží-

váme při opravdových konverzích, že člověk uchvácený Bohem v hloubi duše je ochoten přijmout Boha bez výhrad i s jeho přítomností v jeho církvi, vedené lidmi.

V prvotní církvi nabídli různé cesty života s Bohem zejména Pavel a Jan, později Augustin, Benedikt, František a další. Přesto i na těchto společných cestách dozrávají jedinci po svém, ne jako přesné kopie. A právě živé, celistvé a něčím výrazné osobnosti jsou jedinečný a žádnými médii nezastupitelný činitel šíření víry. I dnes vysílá Kristus své učedníky, v nich se chce setkávat s kýmkoliv, s chytrým i hloupým, sympatickým i protivným, dobrým i zkaženým.

Svěřím se s pošetilým nápadem: podívat se do očí tomu, kdo se na mě dívá ze zrcadla, a zeptat se ho: „Tak co, jak jsi transparentní pro druhé, aby v tobě začali tušit Někoho, po kom zatím jen skrytě touží?"

Teologické texty, 6/1995

Víra je i svobodné rozhodnutí

„Chceš být pokřtěn?" „Chci."

V důležitých okamžicích života, když člověk vstupuje do nového trvalého vztahu, vyžaduje církev svobodný souhlas před svědky. Kromě křtu například při kněžském svěcení a při sňatku. Proč? V těch případech člověk nejen dostává to, oč usiloval, ale také přebírá odpovědnost. Takže pokřtít někoho, kdo by nehodlal plnit ani podstatné povinnosti křesťana, by byla fraška.

„Žádný, kdo položil ruku na pluh a ohlíží se za sebe, není způsobilý pro Boží království." (Lk 9,62) Ježíš respektuje jak schopnosti, tak i *svobodu* člověka, ale nedovoluje znevažovat význam povolání k takové službě. Vyžaduje tomu odpovídající *rozhodnutí.*

Úměrně k dnešní vysoké konjunktuře svobody poklesla značně hluboko cena rozhodnutí převzít závazek. Každá odpovědnost a navíc zařazení do nějakého celku omezuje svobodu. V binárním (manželském) či jiném vztahu se člověk vzdává plné suverenity svého já. Dnes tak ceněné individualitě jde proti srsti solidarita, tím spíše vevázanost do instituční struktury. Je sklon vzpírat se autoritě, odmítat službu, být alergický na poučení. Tak se rozrušují vazby společenských celků, ale jako důsledek i podmínky osobní svobody. Krajní svoboda nevede do ráje, ale do džungle.

Tato soudobá mentalita není naštěstí zcela všeobecná, ale přesto citelně zasahuje i život v církvi. Nejen pokud jde o vnější řád, ale hlouběji, takže to deformuje poselství evangelia. Krátce bych to ilustroval heslem „Bůh pro nás", které před časem protestovalo proti zúžení víry pouze na službu Bohu a poslušnost, ale přeznačilo Boha na našeho služebníka. Podle evangelia však je ten Někdo, námi označovaný slovem Bůh, náš stvořitel, pán, otec, bratr, přítel. Každý z těchto výrazů (a to nejsou všechny) vyjadřuje bohatou nabídku osobních vztahů mezi ním a námi, ale současně i oprávněné očekávání z jeho strany. Stručně to může vyjádřit doplňující heslo „My pro

Boha". Jinak je Bůh živý a pravý degradován na bůžka či automat, zajímavý jen v případě potřeby nebo tísně.

Rozhodnutí pro trvalý a věrný vztah k Pánu světa jakožto k Pánu mé duše má své potíže. Komu z (post)moderních lidí by byla bez problémů přijatelná předkoncilní formulace víry „pevně za pravdu míti, co církev k věření předkládá"? Když nám věda rozšířila obraz světa s miliardovými mírami prostoru a času do bezmezí a odhalila obdivuhodně autonomní sebeřízení života!

Dnes už je dávno vyřešena otázka kompetence mezi lidským věděním a božským zjevením. Ve víře přece nejde o vysvětlení světa z něho samého, na to lidský rozum „nepotřebuje hypotézu Bůh" (Laplace). Teprve na jiné rovině nabízí křesťanské zjevení určité dotažení užitečné pro celistvější pochopení světa. Ale vlastní dar víry je životní *pravda,* která je spojena s *dobrem,* a to výsostným. Lidské bytí tu získává nadlidský rozměr – účastí na božském Bytí. A zde je třeba podtrhnout třetí slovo, tlumočené mnoha způsoby v celém Písmě: *vztah.*

Pokud není tento vztah „svobodně" zředěn do nezávaznosti na způsob flirtu, proměňuje život od základu. Pravá láska mezi Bohem a mnou (a naším společenstvím, církví) je navždy. Už ve Starém zákoně přirovnává Bůh svůj vztah ke svému lidu k věrnému manželství. V Písni písní nacházejí mystikové vylíčeno své osobní uchvácení Boží blízkostí. Proto už starokřesťanská církev stanovila přípravné období katechumenátu před přijetím do církve, analogicky k období zasnoubení. Křest se ovšem netýká jen vnitřního vztahu k Bohu, ale i přijetí do společenství církve a závazku v ní a s ní prožívat a „snášet dobré i zlé".

Bůh má k dispozici mnoho jiných způsobů přiblížení k lidem, o nichž nepotřebujeme vědět. Ale když nám byla nabídnuta Kristova cesta, tak udivujícím způsobem bohatá, je to milost a vyvolení nesmírně zavazující. Na osobní oslovení je třeba odpovědět uváženým, promodleným, ale i rozhodným Ano.

Tím ovšem dobrodružství vztahu s Absolutní láskou nekončí, spíše doopravdy začíná. Ale kdo neopustí základnu svého bytostného přitakání, nemusí se bát ani temných nocí.

Počtář v nás si může opakovat: „Ale jistotu nemáš!" Matematik Pascal vzal tuto námitku vážně, rozpracoval si výběr mezi vírou v Boha a vírou v nic, a rozhodl se pro „sázku na Boha" (*Myšlenky*). Karel Vrána analyzuje přízemní jistotu lidového materialisty Švejka, ale zjišťuje, že jeho imanentní svět bez vertikály je lidsky neobyvatelný (*Experiment křesťanství*).

Při tomto uvažování se mi znovu a znovu vrací vzpomínka na to, jak ke mně tehdy za mřížemi u StB zabloudil jídelní šálek, na němž jedna z našich napsala druhé pozdrav: „Hanko, víru a sílu. Jožka."

Teologické texty, 2/1996

Dříve formace, nyní informace

Uvedené dva výrazy se zdají být vhodné pro znázornění významného posunu v působení církve během dvacátého století. Slovo *formace* se u nás zabydlelo ve smyslu výchovy a vzdělání jedince pro určitý způsob bytí a aktivity, např. z mazlíčka na školáka, z civilisty na vojáka apod. Jde tedy o přetváření člověka do určité celistvé podoby. Naproti tomu *informace* znamená nabídku zpráv a poznatků více nebo méně dílčích. Vůči informacím zůstává člověk sám sebou s právem vybírat si mezi zdroji poznání a z toho, co poskytují. Ve vyhroceném vyjádření tu jde o rozdíl mezi kázní, která slibuje novou osobní kvalitu, a svobodou, která si vybírá jednotlivosti k doplnění svého vědění nebo životního stylu. Ještě jinak řečeno, jsou to dvě cesty rozvoje osobnosti: výchova směřující k nějaké ideální formě a spontánní vývoj vlivem nahodilých podnětů.

Posláním církve je zprostředkovat lidem podstatně novou životní formu, nabízenou Bohem skrze Ježíše Krista, jeho evangelium a církev. Tak hluboký přerod se právem nazývá *znovuzrozením* (evangelium, Pavel, křestní liturgie). Přirozená lidská horizontála se napojuje na božskou vertikálu jinak nedostupným poznáním a naše duchovní potence jsou umocňovány Boží milostí. Tato celistvá proměna vyžaduje rozhodnutí pro celistvou formaci. Někteří jsme sice schopni vyšplhat se vlastní silou na různé Mount Everesty, ale zde se nám otevírá zcela jiná dimenze. Cestou do ní je církev.

Církev učí to, v čem byla sama vyučena. Sděluje, co přijala od Boha slovy a činy Božího Syna, a je tím vázána. Nesmí nabízet líbivější imitace místo náročné Boží zvěsti. Může ovšem a musí v průběhu času hledat hlubší pochopení a lepší vyjádření pro měnící se kultury. A zde jsme u našeho problému.

Ve dvacátých letech jsme se ve školním „náboženství" učili, že je církev *učící* a církev *slyšící.* O desetiletí později, v předjaří koncilu, nové učebnice začínaly mluvit jinak než austrokatolický monolit, vnímající slovo Boží, papežovo i knězovo prakticky stejně závazně. To některé vzdělance vyhánělo

z církve a jiné povzbudilo k hledání živějšího obrazu církve. Druhé vatikánum pak vyslovilo právo na odpovědnou pluralitu v církvi. Nyní, na konci století, stojí církev doma i venku tváří v tvář generaci, pro kterou je samozřejmé ptát se na cokoliv, a souhlasit nebo ne. Což není taková novota, když si vzpomeneme na Ježíše a apoštoly, v jejichž hlásání měl dialog pevné místo.

Odpadla tím povinnost církve formovat víru a život čekatelů i členů s opřením o Boží autoritu? Jistěže ne, ale víme, že autorita má teď velmi nízký kurz. Obecnou mentalitu změnila nová velmoc: *informatika* (teoretická i praktická). Perspektivně neomezená možnost vysílat a přijímat informace odkudkoli kamkoli je označována za další, ne-li nejpronikavější revoluci v dějinách lidstva. To má dvojí následek: všeobecný nárůst svobody nejen poznání, ale i jednání, a noření se do bezbřehého oceánu pestrého světa, kde je stále těžší se orientovat. V náboženské oblasti už nejde o soužití zřetelně konturovaných útvarů, ale o veletrh věr, světonázorů a také praktik od nejrůznějších výrobců duchovního zboží.

Kam nás vede tento komputerizovaný svět? Skončí v chaosu, který rozloží civilizaci a zažehne apokalyptickou superválku totalit? Křesťan ví, že ani v tom případě nekončí on sám ani přicházející Boží království. Nedá se fascinovat a zmrazit katastrofickými vizemi.

Něco z toho *vyplývá pro pastoraci*: zásadní změna stylu. Ježíš „učil jako ten, který má moc", říkali jeho posluchači. My se o jeho pravdu a autoritu musíme věrně opírat, jinak bychom hlásali svůj odvar víry, ale současně musíme evangelium inkulturovat. Lidé s vyspělou a svobodnou osobností – i každý z nás má být takový „k Božímu obrazu" – právem nejdříve zjišťují a ověřují své kroky i osobním experimentem. Zde není na místě úzkostlivost, vždyť množství mladých hledačů našlo domov v Kristově církvi oklikou přes nevěru nebo různé kulty a spirituality.

Historický posun těžiště od autoritativního učení k přátelskému sdílení klade nároky zejména na *kněze*. Musíme vycházet vstříc lidské svobodě tak, aby pochopila, že přijetím Boží výzvy získá. Stačí nebránit se ohledání vlastní – zralé a svo-

bodné – osobnosti, z níž i při hovoru o banalitách nebo okrajových otázkách prosvítá to navíc, z čeho žijeme, radujeme se a v co doufáme.

Šimon a Jan slyšeli u Jordánu od Křtitele první informaci o Ježíšovi. Zašli za ním a jen tak se zeptali, kde bydlí. Pozval je k sobě, pobyli a bylo jasno. Tak začala jejich formace pro Boží království.

Teologické texty, 5/1996

Od moci k autoritě a k dialogu

Když jsem uvažoval, jak odpovědět na čtenářský podnět, abych napsal něco na téma Církev a moc, vynořila se mi věta z Dykova dramatu Krysař: „Veliká je moc císařova, větší je moc papežova, ale co je to proti moci Krysařově!" Moc je síla, opak je bezmoc, slabost. Efektní trojstupeň dramatikův nám může posloužit při krátké úvaze o dvojí moci institucní, totiž světské a duchovní, a o moci vycházející z osobnosti jedince.

Co je to „císařova moc"? Stručně: politická moc, právo stanovit řád soužití v určitém prostoru a síla zajišťující jeho dodržování. Zatím se anarchistům nepodařilo prosadit názor, že nejlepší vláda je žádná vláda. Násilníci ohrožují pokojný život ostatních, proto musejí narazit. Policie uvnitř a armáda navenek jsou nástroje, které umožňují reálnou vládu v zájmu rozumného maxima svobody.

„Papežova moc" může posloužit jako heslo pro vedení duchovního organismu, vybavené pravomocí v zájmu věřících. Když má ručit za obsah víry, za křesťanskou praxi a za potřebnou míru jednoty, musí mít k dispozici i určité sankce; v novém Kodexu církevního práva jsou značně zredukované. To není katolická specialita. Nedávno zakázala evangelická církev v Německu veřejné působení profesorovi teologie, protože neuznává Krédo, a v Rakousku vede kárné řízení s farářem za překročení pravomoci v závažné věci.

A „Krysařova moc"? V naší době silného důrazu na osobnost a individualitu nám může symbolizovat moc neinstituční, působící přímo z nitra do nitra mimo racionální myšlení a střízlivé rozhodování. Touto psychologickou silou, různě výraznou u různých lidí, lze vést k dobrému nebo ke zlému, k realitě nebo fikci. Kladně tak působí dobří učitelé a rádci, záporně podvodníci a svůdci. Na vyšší rovině vynikající vládcové a vlivné osobnosti, opačně demagogové a führerové.

Církev a moc. Jakoby ozvěnou se stále vrací, že církvi jde o moc. Přihlédněme k tomu blíže nejdřív malou historickou retrospektivou. Při zakládání a rozvíjení Evropy jako kulturního celku

byla církev nepostradatelná. Se světskou mocí spolupracovala i přímo a od ní získala hmotné zajištění. Musela si však bránit svobodu pro vlastní duchovní poslání. Docházelo ke střetům pomocí hrubé síly (zajetí papeže) i duchovních zbraní (exkomunikace císaře), než se nakonec v novověku etabloval plně laický stát na jedné straně a církev oproštěná od politické záštity na straně druhé. Zábor Papežského státu do sjednocené Itálie 1870 se brzy ukázal jako prospěšný i pro církev - její mezinárodní prestiž vzrostla. Nynější symbolický stát Vatikánské Město slouží jako formální podklad pro spolupráci miliardové církve při řešení celosvětových problémů. Podobně se církev uplatňuje na úrovni státní, až i obecní, jako celek nebo v osobách jednotlivců.

Po období nedůvěry je dnes jasné, že demokracie jako taková církevnímu poslání neškodí. Demokratizovat církev v politickém smyslu nepřichází v úvahu pro její speciální úkol, poslání od Krista jménem Boha. O podstatných složkách víry se nedá hlasovat. Ale Druhý vatikánský koncil, inspirovaný evangeliem, ocenil na demokratické mentalitě příbuzné prvky. Otevřel proces aggiornamenta, vývoj k církvi složené z bratří a sester. Jak jsme s ním daleko?

Kdo žil v církvi delší dobu před koncilem, nemůže nevidět velký posun. Jen malá ilustrace: Který biskup si tenkrát mohl dovolit sednout s kytarou k táboráku? Zatím ovšem leckde ještě zavane úřední chlad nebo paternalistická blahosklonnost místo srdečného přijetí a vážného naslouchání a vybízení k poradní účasti (viz kán. 212 a 218). Jenže i my v církvi jsme lidé a velké změny nikdy neproběhnou na obrátku. Neproběhnou ovšem vůbec, když není snažení shora i zdola o lepší vztahy, o lidštější, přesněji řečeno křesťanštější, autoritu.

Autorita zní přijatelněji než moc, v níž souzní násilí. Mládež těžko snáší neosobní autoritu, ale bere „přirozenou autoritu" sympatické osobnosti. Jenže kde vzít tolik ideálních lidí pro všechna odpovědná místa? Kromě toho: kvalitní kultura soužití se snadněji rozvrátí než vypěstuje. V politické sféře se zabydlely způsoby vymáhání požadavků nátlakem nebo zákulisními manévry. V rané církvi se to také objevovalo a Pavel s tím měl dost starostí, jak víme z jeho listů, které stojí i dnes

za promýšlení. Naléhá na chování ne pohanské, ale vedené Kristovým duchem. John Henry Newman, velký předchůdce Druhého vatikána, si to zformuloval do osobního hesla *Cor ad cor loquitur* (Srdce mluví k srdci). Papež koncilu Pavel VI. totéž uložil církvi – od papežů až po školáky – jako *dialog*.

Není jiná cesta k obnově než právě dialog: energicky prosazovaný nejprve v nás „vnitřní duchovní reformou" (arcibiskup Schönborn), slyšitelně a vytrvale nabízený sourozencům v Kristu zdola i shora, zprava i zleva. Co dialog zmrazuje, je elitářská priorita vlastního Já a My, stejně jako opačné sobectví: Jen být s každým zadobře! Ale jestliže nám ještě něco říkají slova láska, pokora, statečnost, trpělivost, není ztracen ani dialog, ani nová svěží podoba naší společné – milované a milující – církve.

Teologické texty, 4/1996

Reformovat církev?

Neklidnou hladinu pokoncilního vývoje církve znovu mocně rozčeřily Petice katolického lidu v Rakousku, Německu a dalších zemích. Požadují v pěti bodech účast místní církve při jmenování biskupů, uplatnění žen všude v církvi až po kněžské svěcení, lidštější sexuální morálku, zdobrovolnění celibátu kněží, hlásání „poselství radostného", místo „hrozícího" (viz *Teologické texty,* 5/1995).

Reforma

Je třeba střízlivě uvážit, že na světě mnoho věcí potřebuje údržbu, obnovu, živí tvorové zotavení a společenské organismy, včetně církevních, ozdravení. „Rozpomeň se, odkud jsi klesl, navrať se a jednej jako dřív!" (Zj 2,5) Ilustrují to například reformy řeholí v dějinách. To je jeden druh obnovy, *návrat* k původnímu stavu, popř. ideálu, něco jako údržba.

V průběhu delší doby však nestačí jen obnova do původního stavu, protože čas přináší i změny. Církev není podnikatel a nesmí se snížit k podbízení. Přesto se musí stále ptát, jak nejlépe předložit lidem této doby duchovní hodnoty, které Bůh nabídl v Ježíši Kristu. Proto nestačí jen stále znovu překládat Bibli do současného jazyka, ale i církev a její působení *reformovat,* upravovat do podoby umožňující co nejlepší realizaci jejího poslání. To je míněno slovy „aggiornamento" a „staré pravdy sdělovat nově" (Jan XXIII.). Druhý vatikánský koncil se vyrovnal s rysy moderní doby formou dokumentů, ale jeho uskutečnění není hotovo.

U nás jsme poměrně nejdále s liturgickou obnovou, ale řada dalších úkolů vázne. Mimo jiné je třeba – ne jednostranně – dopracovat postoj naší církve k nynějšímu světu. Ten se během třiceti pokoncilních let posunul zrychleným tempem do stavu, jehož klady a zápory je třeba střízlivě pozorovat a hodnotit.

Stálo by za obšírnou odbornou studii, jak je to například se vztahem k druhým lidem, když vedle prosazování osobních práv a nároků neslyšíme o soucitu, odpuštění, ústupnosti, obětavosti, hrdinství – jako by to byla přímo neslušná slova. Na lásku se do-

stane častěji, hlavně na dříve i v manželství podceněnou hodnotu lásky erotické; láska k bližním se raději nazývá jinak. A vrcholná evangelijní ctnost (zase jedno neslušné slovo), láska k Bohu nade všechno, se zdá být trapným nedorozuměním, neboť přece platí zásada „Bůh pro nás", *my* víc nepotřebujeme. Protestní skupiny se sdružují pod praporem „My jsme církev", ale jejich přísné soudy církve padají jen na hlavy vedení.

Musíme připustit, že silový postup nevyvolala čirá svévole. Ale extrémní řešení se sotvakdy vyhne riziku. Když se dům přestaví tak, že pod stejnou tabulí nad vchodem sídlí už něco jiného, nejde ani o běžnou údržbu, ani o aggiornamento, ale o třetí typ změny, o *ztrátu totožnosti*.

Kvůli úplnosti: Formální totožnost instituce, s celou slovní výbavou a fungujícím aparátem, by se na druhé straně mohla stát seschlou slupkou, v níž sotva najdou inspiraci a místo lidé s velkou touhou a ochotou darovat se naplno Bohu, který má právo žádat všechno, neboť dává víc než všechno.

Udeřila hodina teologie

V dřívějším doznívání epochy kruhové obrany katolické církve proti humanismu, racionalismu, osvícenství, novověké vědě a filosofii měla teologie dokonce méně možností experimentovat než ve středověku. Ještě ve čtyřicátých letech byl zbrzděn rozjezd francouzské „nouvelle théologie" proto, jak řekl mons. Montini, aby mohla dozrát bez riskantních překotností. Skutečně, o dvacet let později byli tito a další tvořiví teologové povolání na koncil a jejich práce se uplatnila přímo v nitru církve. Po koncilu se změnil postoj k teologii, zmizel Index zakázaných knih a Imprimatur se omezilo. Zásadní svobodu teologického bádání potvrdil kardinál Ratzinger jako prefekt Kongregace pro nauku víry, ale zdůraznil, že není odpovědné předčasně šířit smělé hypotézy do širokého publika.

To si totiž zvykli činit někteří publicisticky nadaní teologové ne zrovna k prospěchu víry a teologie. Zde je třeba připomenout, že povinnou kázeň si ukládají například i badatelé v medicínských vědách, kteří uvážlivě formulují sdělení pro mediální publikum.

Je hodno politování, ale bylo tomu tak, že bylo několika

málo profesorům po marných rozhovorech odňato právo přednášet katolickou teologii na katolické fakultě. To se týkalo například jednoho marxismem ovlivněného proudu teologie osvobození v Jižní Americe nebo Hanse Künga. Je třeba dodat, že ani církve vzešlé z reformace nenechávají působit profesora nebo faráře, když se vážně odchýlí od nauky své církve.

Ve světě, který stále více ctí svobodu, vyvolala tato praxe „protiřímský afekt" a 6. 1. 1989 bylo vydáno „Kolínské prohlášení", podepsané několika sty teologů a kritizující Papežskou kurii za údajný návrat před koncil. U nás se k tomu a k podobným projevům vyslovil v dopisech západním kolegům Josef Zvěřina: je co kritizovat, ale bez emocí, které nedovolují vidět celou šíři problémů, a bez zásadního problematizování nejvyšší autority, která se prokázala v určité souvislosti, např. u nás během totality, jako nenahraditelná opora (viz Zvěřina: *Pět cest k radosti*).

Do teologického panorámatu patří zmínka o prudkém rozvoji protestantské teologie v tomto století. Ve snaze přiblížit se světu začali někteří rozvíjet velmi smělá pojetí víry. Dají se naznačit hesly: světský výklad evangelia, metoda permanentního pochybování, oddělení historického Ježíše od Krista kérygmatu (zvěstování), laická teologie, obrat k člověku, teologie jako by Bůh nebyl, teologie smrti Boha. Ozvaly se ovšem i korigující hlasy a radikální odmítnutí od evangelikálů a fundamentalistů. Přesto celková zásada volné tvorby v reformační teologii láká progresivně laděné katolíky dodnes a v tomto smyslu by chtěli „protestantizovat" (Drewermann) i naši církev.

Nebylo by poctivé jednostranně zavrhovat současnou teologii, vždyť žádné bádání se neobejde bez metody „pokus – omyl". Katolická biblistika dnes už dohnala zpoždění za evangelickou a dostalo se jí plné svobody a uznání Janem Pavlem II. (viz *Teologické texty*, 3/1995). Potíže zůstávají v morální teologii, když nynější pontifikát zdůrazňuje v tradici vytříbenou sexuální morálku jako obranu proti jejímu rozpadu v bohatých zemích. Je tu jistá historická obdoba. Začátkem našeho století byl radikálně zabrzděn katolický modernismus jako celek, ale jeho některé prvky se nakonec v pročištěné podobě uplatnily na Druhém vatikánském koncilu; dokonce z protestantské

strany byl slyšen hlas, že tím byla katolická teologie uchráněna zbytečných otřesů v zájmu klidnějšího vývoje.

Pokud mám příležitost to pozorovat, mezi teologií a vedením církve zvolna začíná růst porozumění pro speciální kompetence jak rozhodujícího magisteria biskupů, tak odborného „magisteria" teologů.

Boží lid se hlásí o slovo

Reformy v církvi vždycky potřebovaly nakonec oficiální pečeť, i když se týkaly přímo církevního vedení. Ale podněty vycházely často zdola. Připomenu ze staré doby jen abatyši Hildegardu, která působila k nápravě duchovního stavu v Německu, a polořeholnici Kateřinu Sienskou, která s přiměřenou úctou, ale bez okolků mluvila i do biskupského a papežského svědomí. Novověkou obnovu v jednotlivých oblastech začali prosazovat nejprve kněží a laici hnutím liturgickým, biblickým, apoštolátním, sociálním a zárodečně ekumenickým.

Potřebu nového vztahu mezi církví a moderním světem si uvědomili nejprve laici. V minulém století předseda strany německých katolíků „Centrum" Windhorst nepřijal jistou radu papežského nuncia s odůvodněním, že v ryze politických záležitostech je především odpovědný svému lidu. U nás v třicátých letech katolický redaktor Doležal věcně vyložil některé nepříliš šťastné zásahy z Říma nedostatečným porozuměním české situaci. Předjal tím vybídnutí koncilu, aby vzdělaní laici v církvi projevovali svůj názor, a také to, co Pavel VI. ve své první encyklice určil jako nový, závažný prvek života církve: *dialog* (viz *Teologické texty*, 1/1996).

Různost názorů je v církvi přirozená a významná stejně jako kdekoli jinde. Dvě oči vidí lépe spojením dvou úhlů pohledu. Odedávna spolu zápolí stabilizující sklon k setrvačnosti, klidu, jistotě – a dynamický sklon k pohybu, změně, vývoji. V politice se mluví o konzervatismu a liberalismu, v církvi o tradicionalismu a progresismu. Vzájemně se vyvažují, protože při naprostém vítězství jedné nebo druhé pozice hrozí zánik buď zkameněním, nebo rozpadem.

Na současných nátlakových akcích je sice dobré, že upozorňují na potřebu řešit problémy, ale povážlivé je nejen to, že

spíše ztěžují obnovující kroky vedení. Závažnější je, že imitují světské, politické metody prosazování vlastních zájmů bez ohledu na celek. V církevní oblasti je nadto velmi problematické jednat bez ohledu na nezadatelný základ víry a na nosné prvky soužití, které nelze zpochybňovat, aniž bychom se octli někde jinde. Opravdové řešení se kromě toho nedá hledat za pomoci vášní, jež zaclánějí celek skutečnosti a svádějí k nelogickým až nečestným argumentacím. Nehledě k slepotě vůči rostoucí úloze jednotné světové církve v nynější a budoucí epoše lidstva.

Řešení

Polarizace naší česko-moravsko-slezské církve se jeví do značné míry jako napětí mezi mladší a starší generací. Zkušenosti s totalitou a krajní důraz současné civilizace na svobodu jedince a demokracii ve společnosti vyúsťují do touhy po ideálním, bratrsko-sesterském ovzduší, jaké se prožívalo a dodnes prožívá v malých volných společenstvích. Usazuje se vrstva nedůvěry a cizoty vůči biskupům, často aniž se ví, jak se oni snaží zápolit se svými břemeny.

Dialog, ne jinak. Než se rozběhne – v připravované synodě? – potřebujeme mít jasno o kritériu, jímž je třeba hodnotit různé představy a projekty. Autentickou směrnici představuje podle evangelia „hospodář, který vynáší ze svého pokladu nové i staré" (Mt 13,52), schopné sloužit Božímu království. To není ani muzeální nábytek, ani novoty rušící podstatu, ani církev v církvi. Vraťme se k obrazu budovy. Pouhá údržba nestačí. Ale přestavba církve v něco jiného, v jednu z řady institucí „pro uspokojování náboženských potřeb" a pro humanitární služby, by byla zradou Božího zjevení. Jedině třetí, autenticky koncilní projekt je řešením: upravit společný dům tak, aby byl opravdovým domovem všech dnešních věřících a jako takový přitahoval ty, kdo hledají lidské zázemí a najdou v něm navíc i „přebývání Boha s lidmi".

Ale půjde to bez důkladné a tvrdé osobní reformy každého z nás podle evangelia, když přece – my jsme církev?

Perspektivy, 6/1996

Aggiornamento

Před dvěma stoletími se stalo, že pan profesor filosofie, do té doby přednášející studentům v duchu doznívající scholastiky, objevil sobě i světu to, co shrnul do formule *Sapere aude!* – Měj odvahu myslet. Tato Kantova revoluce myšlení měla nemenší význam pro zrození moderní doby než divoký výbuch francouzské revoluce.

Politická pyramida středověkých císařů, králů, knížat, hrabat, baronů, rytířů a zemanů uvolnila cestu lidem požadujícím rovnost všech. Duchovní pyramidu s papežem, biskupy a pevnou doktrínou, řídící z nejvyššího bodu Božího zjevení všechna nižší poschodí poznání a jednání, chtěla nahradit svoboda myšlení a rozhodování každého jedince. Takže ve velkém i malém, v praxi i teorii se zmocňoval vlády sám člověk. Neboť: „Lidé, jsme lidé, jsme na světě sami!" (Jean Jacques Rousseau)

Tato revoluce na půdě evropské kultury, srovnatelná svou závažností s dávnou neolitickou a méně dávnou průmyslovou, ještě neskončila. Neustávají pokusy dotahovat svobodu dál a dál, jako by právě ona mohla odstranit všechno špatné. Jiní naopak svobodu obviňují za to, že rozkládá řád s jeho autoritou pozemskou i božskou.

Kdo by se divil, že katolická církev, po staletí ručitelka duchovních hodnot a mravního řádu, dlouho bránila sebe i společnost před rozkladem tehdejšími způsoby. Jenže v plameni hranic neshořely s kacíři jejich myšlenky a Index zakázaných knih spíše podporoval touhu poznat jejich obsah. Poslední masivní pokus ubránit pevnost víry ze všech stran obleženou byly radikální zásahy proti takzvaným modernistům. Na počátku století to prožíval mladý don Roncalli, který jako historik vycítil, že toto není řešení. Proto jako papež svolal koncil s úkolem prověřit situaci církve v nové době z nejhlubších pramenů Kristova evangelia.

Ke zklamání příliš věrných strážců pokladu víry drtivá většina koncilních otců postupně „bořila bašty" (von Balthasar) a „otevírala okna" (Jan XXIII.) do světa. Došlo i k úporným stře-

táním, z nichž vyšly texty široce přijatelné. Zásadní otevření se podařilo a koncil se stal prvořadým historickým mezníkem v životě církve. Jak to bylo možné?

Biskupové si přinesli ze všech kontinentů a kultur, ale i ze své pastorační odpovědnosti a duchovní zkušenosti poznání, že svět není černo-bílý. Ve skutečnosti není všechno světlo u nás a u jiných nic než tma. Reformátoři přece neodvrhli církev pro její duchovní hodnoty, ale proto, že je v ní málo nacházeli. Humanisté nezavrhli evangelium, ale rozvinuli v něm obsažené lidské hodnoty nezávisle, když v církvi přežívala nedůvěra k nim. V tomto kontextu vysvitla nesmyslnost tvrdého odmítání islámu a dalších přístupů k Bohu či transcendenci, vždyť lidstvo ujíždějící po kolejích svobody do neznáma potřebuje všechny lidi bytostně zapojené na Nejvyšší instanci.

Církev si tak s ulehčením lépe uvědomila své vlastní a nezastupitelné místo v rozrůzněné rodině křesťanů, ve společenství upřímně věřících a ve světě lidí dobré vůle. Všichni členové koncilu, kterým ležela na srdci budoucnost světa a lidská úroveň života, koncilní obnovu podpořili. Nezůstalo pak u slov, jak ukazuje řada až šokujících projevů pokání za minulost (papež políbil střevíc pravoslavného biskupa) i reálných aktivit (revize jednostranných „obrazů nepřítele" společným nalézáním celé pravdy - Galilei, Luther). Nadále nemá být paušálně odmítán ideový, vědecký, technický a politický pokrok, ale má být považován za legitimní rozvoj darů od Stvořitele.

Církev má díky své duchovní a historické zkušenosti jednu podstatnou přednost: umí čekat. Zažila mnohokrát - v malém i ve velkém, sama na sobě i kolem sebe -, že oslnivost nových objevů jim nezaručí trvalou platnost a může natropit dost zlého právě svým dravým sebevědomím. Teprve proces zkoušení odfiltruje vitamíny od škodlivin. Pokoncilní varování některých „konzervativců" nás tenkrát zlobila, ale postupně nás ultraprogresisté přesvědčili, že jejich cesta dopředu nevede.

Strávit koncil byl vždycky úkol na desetiletí. Tento tak přelomový koncil k tomu bude potřebovat víc než třicet let, zejména u nás, kde se teprve vyhraňují konzervativní a progresivní póly. Je dobře, že mají v církvi aspoň jakési možnosti volného

projevu, ale nespokojené vyjadřování z odstupu je málo. Musíme rozvinout dialog. Klidný pracovní, k ujasnění pozic a tříbení názorů, ale také veřejný s účastí katolíků i ostatních – v roli diváků užitečných kritikou zvenčí.

Jen si nesmíme myslet, že naši církev obnoví někdo jiný než my, něco jiného než naše opravdová víra, naděje a láska. Rozhodně ne ti, kteří se v této, teď a takto existující, církvi považují za „trojského koně, který musí být uvnitř hradeb" (Drewermann). Naše katolická církev, láska i bolest našich srdcí, je, žije, chřadne i roste. Přitahuje stále pozornost zvenčí, nejen kritickou, ale i kladnou. Bez ní by světu něco vážného chybělo. Naše křesťanská víra hovoří o církvi ještě mnohem podstatněji. Proto nám stojí za to přít se (křesťansky) jak o její identitu, tak o její aggiornamento.

Tento zápas o ni – ne o sebe proti ní – je výzva. Zklameme my starší svou zabydleností ve vlastních představách? Nepřehlédnou mladí svou historickou příležitost?

Teologické texty, 5/1995

Pravda a tolerance, věrnost a svoboda

Tři desetiletí nás dělí od reformních dokumentů Druhého vatikána. Ty zvedly závoru blokující snášenlivý a kladný přístup ke křesťanským bratřím, k ostatním věřícím a k nevěřícím. V té souvislosti se připomínají další data z minulosti. V prvních letech První republiky jsme zažili štvanice a násilí proti katolické církvi a kultuře pod heslem „Řím musí být souzen a odsouzen". Něco přes dvě stě let uplynulo od chvíle, kdy se naši nekatolíci konečně dočkali možnosti veřejně existovat. Ale jen málo roků předtím ještě zaplanula poslední hranice s „čarodějnicí" jako ohnivá tečka za nejtragičtější érou staleté náboženské intolerance křesťanů (jinde kvetla také, vzpomeňme jen na „misijní" výpravy muslimů do Evropy se zakřivenými šavlemi v rukou).

Novověk probojoval toleranci v oblasti myšlení i politického života. Intolerance se stala jednoznačně neřestí. Kritický rozum si však musí položit otázky: Je intolerance jako taková černočerné zlo? Je tolerance ctnost všech ctností?

Ve skutečnosti intolerance ve smyslu nesnášení zla nezmizela ze světa a ani nemůže. Neobejde se bez ní (v přiměřené dávce a podobě) výchova, stát ani OSN. Absolutní toleranci nemůže uplatňovat nikdo, jinak by ohrozil svá práva nebo existenci řádu soužití. V propletenosti životních situací však někdy nezbývá než tolerovat zlo fyzické, psychické, společenské i mravní, a to kvůli dobru. Paradoxně je někdy nutné léčit intoleranci toho, kdo u jiných nerespektuje jinakost jemu nepříjemnou, rovněž intolerancí. Pokusme se teď pochopit 1. podstatu náboženské intolerance v minulosti a 2. proč ji už provždy odmítáme.

1. Ve středověkém „křesťanstvu" měla hodnotu nejvyššího dobra Bohem zjevená pravda. Kdo ji deformoval, dopouštěl se atentátu na základ lidského soužití a řádu. Církevní i světskou hierarchii tvořila pyramida autorit s absolutním vrcholem v Pánu a Soudci světa. Boží pravda vedla jedince do nebe, ale současně zajišťovala pokoj na zemi. Písmo svaté poskytovalo

bezpečný základ a rámec uvažování teologů. Nepřátelé zvenčí byli Židé, protože odmítli Mesiáše Ježíše, a muslimové, kteří na jeho místo dosadili svého proroka. Za nepřátele zevnitř byli považováni heretikové/bludaři a schizmatikové/rozkolníci. Když se zformovali do samostatných církví či sekt, řešilo se to mocensky, až i válečně (křižáci proti husitům, třicetiletá válka atd.). Židé byli tolerováni, ale občas zažili kruté periody intolerance (pogromy, vyhnání ze země). Přes to všechno i na tento temný podklad uložily dějiny skvělá svědectví věrnosti víře až k oběti života, a to ze všech věroučných pozic.

Na tomto pozadí, ne v objektivu utopického tolerantismu, vystupuje správně význam trpělivého ekumenického úsilí Jana Pavla II. Umí přeslechnout tvrdé tóny a při věrnosti tradici, jejímž je strážcem, zkouší cestu dál, nejnověji výzvou zkoumat novou podobu Petrova úřadu v ekumenické spolupráci.

2. Po dlouhém ustupování od intolerance vlivem vnějších okolností umožnily koncilu rozhodné, dobře podložené řešení tyto důvody: a) neúspěch intolerance, b) přínos moderních věd (historie, biblistiky, religionistiky a hlavně psychologie), c) hlubší poznání tolerance-intolerance podle Kristova učení. Stará zásada „Omyl nemá žádné právo" ustoupila zásadě „Každý má právo mýlit se". Ještě podstatnější však bylo konstatování, že pravda sice objektivně je a uplatňuje svůj mravní nárok proti nepravdě, ale nemůže být přijata bez svobodného přesvědčení. To platí především o Boží pravdě.

Z toho vůbec neplyne únik do krajního subjektivismu a naprosté skepse, zato něco jiného a podstatného. Jestliže je Boží pravda odlesk jeho nekonečnosti, pak nám může být sdělena jen tak, aby ji mohla životodárně přijmout naše lidská konečnost. Mystikové věděli, že ani nejmocnější nazíravé vytržení neodhaluje plnost božství. Psané sebesdělení Boha je silně omezeno lidským jazykem a chápavostí, rozrůzněnou u jedinců kvantitou i kvalitou. V evangeliu je mnoho příkladů, jak Bůh skrze Krista oslovuje velmi různě a citlivě různé jedince a skupiny, i když varuje před lehkomyslným odmítáním. Z evangelia už dávno církev odvodila poučku, že bez Boží milosti nelze uvěřit a vůbec dojít spásy.

Víra je svobodný dar svobodného Boha svobodnému člo-

věku. Moderní myšlení nám pomáhá autentičtěji pochopit problém nabídky Božího sebedarování všem. Biblické sdělení a církevní zprostředkování jsou jeho nástroje a nelze jimi pohrdat. Ale to nejvlastnější mezi Bohem a jednotlivým Já je vposledku jejich intimní tajemství. Jestliže Bůh v dějinách dopustil omyly s těžkými následky, věděl lépe, než my můžeme tušit, k čemu dobrému. My jsme a budeme povinni jednat podle svého současného poznání a svědomí.

Náboženská intolerance, založená na věrnosti chápané velmi zjednodušeně, ztratila podklad. Víme, že věrnost Bohu není možná bez poctivého hledání jeho pravdy a přitakání k ní kvůli němu samému. Takoví „praví ctitelé Hospodina" se pak nemusejí odříkat své církevní a osobní varianty víry, ale v její společné houbce se scházejí na cestě k budoucí jednotě. To, a ne setkávání mimo církve, „na půdě liberálního křesťanství", je ekumenismus (viz „O charakteru českého ekumenismu", *Perspektivy* č. 6 v *Katolickém týdeníku* z letošního 30. června). Je namístě pokojná tolerantně netolerantní bdělost vůči zadřené věrnosti zprava i hravému sekularizování zleva.

Sečteno a shrnuto do dvou tezí:
Svoboda otevírá cestu k Boží pravdě.
Tolerance chrání svobodu, intolerance její kvalitu.

Teologické texty, 3/1996

Věrnost

Jakub Deml prohlásil o jedné rodině ze svého okolí: „U nich byla věrnost." Ta slova v sobě zahrnují důstojnost a hodnotu života podle řádu. Člověk, který tak žije, je čitelný vertikálně i horizontálně. Uznává za správná a oprávněná Boží přikázání, jež jsou součástí věčného řádu veškerenstva. Všechno má svůj smysl. „Bůh dopouští, ale neopouští" své věrné poutníky do věčného domova. Do něho se jde společně. Věřící se nemusí považovat za kosmického sirotka.

Na tomto ideálním (a nikdy beze zbytku realizovatelném) obraze hlodaly evropské dějiny už od renesance. Místo nadpřirozené vertikály „potom" nabízely hmatatelné horizontální „teď". Francouzská revoluce zahájila epochu důrazu na jedince. Také u nás komunisté už před stoletím hlásali heslo „Člověk, to zní hrdě!" a S. K. Neumann napsal svou „Sonátu horizontálního života".

Ale křesťané se nepřestávali orientovat podle evangelia. Je to magna charta naší víry, naděje a lásky. Pro vědomý vstup do Božího království tam ovšem nenajdeme přesná, jakoby spolková pravidla a na rozdíl od výlučnosti starozákonního společenství víry Ježíš Kristus otevírá svou náruč doširoka. Jeho apoštolové jsou věrní jeho poselství a jeho závazkům, ale konkretizovat křesťanský život musejí podle prostředí – viz Pavlovy listy. Takže například i pokřtěný otrok zůstává majetkem pána, ale ví, že je bratrem Ježíšovým a jemu zachová věrnost i za cenu života.

Před čtyřiceti roky bylo pod kopulí Svatého Petra v Římě rušno. Tisíce biskupů světové církve tam diskutovaly o další cestě církve dějinami. Ve hře byla věrnost církve Kristovu evangeliu a zároveň povinnost nabízet je všem. Zazněla tam varování před nevěrností evangeliu i před úzkostlivým lpěním na dobových formách. Otcové posledního koncilu úporně diskutovali jak o potřebě, tak o mezích aggiornamenta.

Z koncilu někteří odešli s výhradami. Například mladý koncilní teolog Hans Küng se později postavil proti dogmatu papežské neomylnosti a musel opustit teologickou fakultu.

Na opačném pólu zvedl prapor protestu arcibiskup Lefèbvre. Shromáždil tradicionalisticky smýšlející katolíky a svévolně, bez povinného papežského svolení, vysvětil tři další biskupy. Tak vzniklo schizma pod záminkou, že v něm pokračuje pravá katolická církev s jedině pravou předkoncilní liturgií.

Také u nás žijí někteří katolíci citově s ní spojení. Svatý stolec dal místním biskupům možnost povolit jim užívání misálu z roku 1962, ale jen jako výjimku. Pokud neodvádějí od společné víry a církve, mají právo prožívat své katolictví i v duchu předkoncilní literatury. U nás mají týdeník, jehož potřebu dokládá nezanedbatelné množství čtenářů.

Střízlivé posouzení této jedné strany ovšem neznamená její jednoznačné doporučení. Uzavřít se do minulosti, vzdát se hodnot koncilu – tak nevypadá plný život ve zdravě dynamickém celku dnešního věrného katolictví.

Opačně vyhraněný postoj k církvi je však nepoměrně varovnější: „Já" si ve jménu svobody určuje svůj vztah k Bohu zcela nezávazným výběrem z Kristova evangelia a odkudkoliv. V tomto směru je třeba se probudit. Pochopit, že strategie „Učme se od světa" je spolehlivou cestou sebelikvidace víry a církve.

V čem hledat východisko? V nepodléhání líbivé rétorice a ve věrnosti Bohu živému a pravému, jenž nám nabízí svoji věrnost (2 Sol 3,3).

Teologické texty, 3/2003

Palčivá otázka pravdy

Ježíš: „Přišel jsem na svět, abych vydal svědectví pravdě." – Pilát: „Co je pravda?"

Dva světy se setkaly v rozhovoru, o němž píše evangelista Jan. Setkávají se i v každém z nás přinejmenším otázkou po tom, co je za obzorem našeho vnímání a mimo dosah našeho myšlení. Rovina lidského bytí přesahující živočišnost se vzpíná k poznání Všeho a k navázání s absolutním Ty. „Srdce člověka je nepokojné, dokud nespočine v Tobě." Augustin tak vyslovil, že skrze clony stvořené existence prosvítá Bytí, které je odpovědí na nejpodstatnější tázání rozumu a srdce. Ježíš to nazývá pravdou.

Dáme-li k této pravdě přívlastek vertikální, je Pilátova pravda horizontální. Nemá smysl stavět je proti sobě. Jsme součástí tohoto světa a pobyt v něm vyžaduje mnoho o něm vědět, a to pravdivě. K této pravdě vedou dvě cesty: *empirická* ke skutečnostem postižitelným smysly a *racionální* k tomu, co se dá zjistit uplatněním rozumu.

Bez horizontální pravdy bychom neuhájili ani holou existenci. Bez pravdy vertikální chybí člověku významný rozměr, i když se nevnucuje tak masivně. Přesto se zdá, že už náš prapředek v době kamenné se obracel k Nadsvětu nějakou zárodečnou formou náboženství. A chceme-li udělat skok až k filosofii, včetně moderní, je známo, že nejeden velký filosof uznal, že bez tématu Bůh ztrácí filosofie svou totožnost.

Je to tedy filosofie, kdo nám může otevřít svět absolutního Bytí?

Křesťanští myslitelé jsou toho názoru, že lidský duch stačí dospět nanejvýš k prahu, za nímž je to, co „ani na lidskou mysl nevstoupilo". Jen odtamtud může přijít autentické sdělení. Na nás je přijmout je *vírou* a zpracovat pro sebe rozumem a srdcem.

K vertikální pravdě vedou dvě cesty: zkušenost a svědectví. Některá náboženství vidí možnost spojení s nadpřirozeným světem v *osobním zasažení* lidského nitra. To je i podle

křesťanské zkušenosti možný zdroj kontaktu, pokud není uměle navozený, nýbrž darovaný (mystika). Tyto subjektivní zážitky jsou totiž vystaveny riziku sebeklamů, nejsou-li tříbeny osvědčenými kritérii. Druhý zdroj je slovní sdělení od Boha – *zjevení* – určené ne jedinci, ale lidskému společenství. Zjevení překračuje individuální subjektivitu i tím, že je zformulováno písemně. Komu bylo dáno přijmout je z přesvědčení, nemusí čekat na „nějakého boha" (Heidegger), který by měl lidstvu objasnit největší záhady bytí a života, popř. lidstvo zachránit. Křesťanství není jen přijetí slova, ale také svědka, Ježíše Krista jako Božího Syna, a to ve společenství jeho věřících, v církvi. Církev má úkol garantovat obsah zjevení, aby se nerozplynul v proudění dobových mínění, a poskytovat objektivní prostředky k subjektivnímu duchovnímu zrání.

Nic víc? Rozum už nemá co nového říci ani nesmí klást otázky? Obojí dělal od začátku, dobudovával – nebo rozkládal. Dost zajímavého se o tom dočteme zejména v Pavlových listech. Tam on hájí i svobodu svědomí, i odpovědnost vůči Boží pravdě, v rozlišení pevného jádra a dalších vrstev víry. Stojí za povšimnutí, že ne v ostrém řezu mezi bílou a černou, nýbrž s citem například pro různou schopnost přijímat nejprve „duchovní mléko" nebo už „tuhou stravu". Během celých církevních dějin pokračovalo napětí mezi věrností víře a osobním pojetím víry. Tento historický dialog pokračuje i dnes a zdaleka ne poprvé se občas mění v konfrontaci. Je jisté, že víra potřebuje být nejen pravá, ale i živá osobní asimilací a dobovým aggiornamentem.

Při pozornějším čtení evangelia zjistíme oba důrazy v Ježíšově kázání a jednání. Trvá na přijetí učení včetně bodů protiřečících lidské zkušenosti. Neváhá zdůraznit odpovědnost za svévolné odmítnutí evangelia. Na druhé straně pozorujeme na řadě příkladů odstíněný přístup k lidem, kteří byli v různém stadiu přiblížení – jeden příklad: „Nejsi daleko od Božího království." Nejpodstatnějším činitelem je Otec, jehož působení (milost) předchází a čeká na naši odpověď. Fakticky se přichází k víře v nejrůznějších podobách, od bleskové konverze až po celoživotní klopýtání a toužení.

Obecně je třeba konstatovat, že Bůh nežádá od nikoho

nemožnosti, jen opravdově dobrou vůli. Pochybnosti či otázky v oblasti víry jsou legitimní a normálně vedou k zralejšímu stadiu víry. Dnes už je jasné, že „dobrovolné pochybování o víře" ve starých zpovědních zrcadlech leckdy vedlo k neurotické blokádě šťastného vztahu k Bohu lásky. Právě on však je to, oč jde nejpodstatněji. Stav psychické nemožnosti bez problémů přijmout některou část Kréda se nemusí vyhnout ani teologovi nebo biskupovi, ale to není nevíra. Nerozumět není totéž co svévolně odhodit.

Osvícenství se pokusilo zbavit problémů s vírou tím, že projektovalo náboženství rozumu. V nové podobě se takový pokus děje pomocí psychoanalýzy nebo přibráním pohanského světa mýtů do křesťanského obzoru víry. Na rozdíl od svědomitého bádání biblistů a teologů tyto průhledy fascinují svou pochopitelností a také morální nenáročností. Mají jen jednu vadu: míjejí se podstatou víry, nabízejí náhražku. Víra bez tajemství, jež signalizují nesmírnost Absolutní transcendence a její suverenitu, víra stahující Boha do horizontály stvoření, nastoluje modlu. Ale křesťan oslovený do hloubi duše Kristem se nedá okouzlit sebeatraktivnější idolatrií.

Teologické texty, 1/1996

Spása horizontální a vertikální

„Museli by se mi jevit vykoupeněji, tihle vykoupení, abych mohl uvěřit v jejich Vykupitele."

Svým sarkasmem nás může Nietzsche přivést k otázce, jak se tento hlasatel Nadčlověka sám cítil vykoupen vlastní silou. Nebo se raději sebekriticky podíváme do zrcadla nastaveného odpůrcem? Je i třetí možnost: Porovnejme horizontální pokusy zařídit si ráj na zemi podle svého *know how* s tím, jakou odpověď na odvěké toužení lidstva přinesl z Boží vertikály Kristus.

„Ať zhyne starý, podlý svět," hlaholila na našich ulicích rudá revoluce poté, co pomohla zdolat hnědou, neméně krvavou alternativu. Obě už zmizely, ale dávný lidský sen o dokonalé podobě světa zůstává. Jeho všudypřítomnost v dějinách mu dává pečeť pravosti – k člověku přece bytostně patří přemáhání zla a tíhnutí k dobru. Mýty o původním zlatém věku vyvolávaly stesk a snahu po jeho návratu. V řeckém starověku vznikl Platónův projekt dokonalého státu. Jeho žák Aristotelés zahlédl ve všeobecné touze po štěstí (blaženosti) hlavní motor lidského jednání a položil ji do základů své etiky.

V novověku vznikají světské utopie (Tomáš More) i křesťanské projekty nápravy věcí lidských (Komenského *Všenáprava*). Teologicky jsou podloženy v našem století Teilhardova vize evoluce k bodu Omega a teologie osvobození s důrazem na akci. Recepty na uzdravení „pacienta lidstvo" samozřejmě patří do programů politických proudů. Společný je jim záměr záchrany celku v tomto čase a prostoru.

Jaký program nápravy světa přináší evangelium? Radikální. Míří přímo do jádra věci, do lidského srdce. „Obraťte se" je první krok. „Odpouštějí se ti hříchy" otevírá nový začátek. „Já jsem s vámi" znamená, že nejsme sami na dílo přesahující naše síly. „Nechte růst do doby žně" odhaluje smysl nekončícího zápasu o dobro až do závěru dějin. „Zachee, pojď rychle dolů" upozorňuje na zájem Boha o každého jednotlivce. „Pojďte, požehnaní mého Otce, a vládněte

královstvím" prozrazuje perspektivu plného štěstí v říši Boží lásky.

Čirá vertikála? V Janově Zjevení se mluví také o „nové zemi" pro spasené. Máme řadu důvodů nechápat tento obraz doslova. Zato nelze nebrat s plnou vahou příkaz milovat (sebe a) bližní. Při dnešním propojení světa také bližní žijící na všech rovnoběžkách a polednících, teď i v budoucnu, a mít starost o všechno, na čem závisí život a štěstí. Přidejme ještě odpovědnost za makrospolečenské problémy a křivdy, a máme před sebou daleké prostory pro naši účast na záchraně Božího světa, na spáse v širokém smyslu.

Osloveni Boží nadějí a neseni jeho láskou vykupujeme svět každým činem pro dobro a obranou proti zlu. Nejen „matky Terezy", ale i státníci, myslitelé a novináři, když se nasazují v zápase o spravedlnost, patří mezi nástroje Boží lásky. Však už sto let buší do katolického svědomí sociální encykliky, a koncil pole rozšířil. Zde se vertikála spojuje s horizontálou. Roste zdravá tkáň stvoření, navíc i schopnější přijmout život milosti.

Spása v duchovním smyslu vnitřního spojení srdcí s Bohem je nejvlastnější úkol církve. Ortopraxe nesmí vytěsnit ortodoxii a spiritualitu. Kdysi se mezi jezuity úsměvně říkalo, že je-li na zemi ráj, pak v noviciátu Tovaryšstva. Ve skutečnosti předchuť nebe zažívají mnohá duchovní společenství, včetně rodin, kdykoli se jim podaří navodit ovzduší pravdy, úcty a lásky, v živé přítomnosti Prapůvodce všeho dobra. Pokud se neuzavřou do sebe, stávají se půdou, na níž roste a přináší plody vykoupený kousek světa.

Fundamentalističtí věřící v tento svět se udivují, že my můžeme mít něco navíc. Kdo nezažil nebo nepřijal tiché zaťukání shora, neporozumí. Ale má-li být náš život přijetím daru spásy, důvěrného spojení s Bohem samým, nesmíme tento nalezený poklad nechat bez rozmnožování pravým duchovním životem: v následování Krista, jeho života a jeho vrcholného činu lásky přijetím kříže. Jsou životní situace, kdy pokorná oddanost trpitele váží v rozměrech věčnosti víc než planá angažovanost. Jenže v Boží „ekonomii" se jedno pojí s druhým do proudu dění, které míří k poslednímu dějství Velkého divadla světa.

Vykoupení znamená osvobození od zátěže vin a od otročení zemi. Spása znamená záchranu proti silám zla silou Boží. Nejsme sami ve velkém zápase o dobro a štěstí, my vykoupení. A druzí by měli mít možnost to aspoň vytušit.

Teologické texty, 2/1997

Miluj svého bližního heretika

Slovo kacíř (bludař, heretik) odmítali Hus i husité jako urážku. Oni se považovali za pravověrné křesťany, navíc pravější než nehodní nositelé církevní autority.

Mnozí předtím se vydělovali a dodnes vydělují z církve (nejen katolické). Bývají to lidé s vášnivým zaujetím pro dokonalost církve a života podle evangelia do té míry, že se považují za povolané napravit špatnou církev, přednostně její vedení, nelítostnou kritikou a někdy i násilím. Vnuceně zorganizované dokonalé minicírkve (Tábor, Florencie za Savonaroly, Ženeva za Kalvína atd.) dlouho netrvaly. Lidská, bytostně diverzifikovaná přirozenost nedokáže ve velkém ani z přinucení to, co aspoň částečně zvládnou malé skupiny, ty, které jsou přirozeně, ale i Boží milostí k tomu povolané.

Podobně se nedařilo v církevní monokultuře dostat všechny na výši evangelijních ideálů, ba ani vymýtit hrubá selhání a nezkrotné vášně. Řešením byla trvalá odpouštějící a posilující instituce pokání.

Ale závažnější než mravní selhávání bylo jádro víry, a to církev od začátku bránila proti deformacím Božího zjevení. Někdy to překračovalo meze, za nimiž plály hranice se zatvrzelými odpůrci Boží pravdy. Za zločin bludařství došlo k upalování i na pravoslavném Východě a na půdě reformace, ovšem citelně méně – poctivě přiznejme – než na území katolickém. Platila zásada: Odstranit nákazu, aby nezachvátila celé tělo.

Dá se to pochopit u hlasatelů Kristovy lásky i k nepřátelům? Nedá, když soudíme jen z vlastní pozice. Je však potřeba uvážit, že ani jedinec, ani doba nemůže překročit svůj stín. Brání se proti tomu, co ohrožuje její základní hodnoty. Ve středověku to byla víra, dnes osobní svoboda. Tenkrát i dnes byli/jsou mnozí alergičtí na zpochybnění její absolutnosti.

Ještě významnější je objev novověku, že osobní svoboda je velmi komplikována nevědomými vrstvami psychiky a zranitelností v průběhu prenatálního i pozdějšího vývoje individua. V tomto světle se jeví jinak jak pravověří, tak odpor proti němu.

Proto mohli biskupové na Druhém vatikánu s dobrým svědomím odhlasovat Dekret o náboženské svobodě a Jan Pavel II. jedná bratrsky s dřívějšími „heretiky" a „schizmatiky".

Obdobný proces probíhá i z druhé strany vůči nám, dřívějším „papežencům" a „modlářům", údajně odpadlým od čistého evangelia.

Co plyne z neblahé minulosti pro lepší budoucnost? Potřeba dorůst k vzájemnému uznání poctivosti těch druhých vůči Bohu „podle nejlepšího vědomí a svědomí". A vzájemně se odprošovat, to je povinné splácení dluhů.

Přesto není radno zamést pod koberec jedno závažné poselství z minulosti. V krupobití (sebe)kritiky církve teď zaniká hlas z evangelia, že Zjevení je Boží dar, který je třeba nejen vděčně přijmout, ale i s úctou – při všem právu pronikat do všech jeho aspektů vědeckou prací – brát vážně a nechat se jím přetvářet.

I když Bůh sestupuje mezi nás, stále to je nekonečně nás přesahující Bůh, živý a pravý. Pravdivý postoj vůči němu byl, a vždycky bude, pokora.

Dnes k tomu přistupuje úcta k poznání a svobodě druhých, což neruší povinnost vzájemně si kriticky sloužit pravdou v lásce. V šířícím se relativismu a horizontálním stylu života je právě to významné pozvání k víře těm, kteří hledají víc, než poskytuje civilizace supermarketů. Také proto je ekumena příkaz doby.

Teologické texty, 3/1997

Kalkatská brána církve do světa

Státní pohřeb evropské katolické řeholnice v Indii stojí za trochu údivu a úvahy. Obrovský stát jí vzdal nejvyšší poctu podobně jako ryzímu Indovi Gándhímu. Ale Matka Tereza vyzářila své poselství do celého světa, západního i východního, věřícího i nevěřícího. Přitom se spolu se sestrami nazvala misionářkou – v době, kdy misie začaly být tabu.

Ta záhada není tak veliká. My lidé jsme od dětství vybaveni sebestředností z důvodů sebezáchovy. Do jisté míry to zůstává nezbytnou součástí osobnosti natrvalo. Proto bereme kladně všechno, co posiluje nebo vrací životu dobrou kvalitu. Proto i Ježíš Kristus úspěšně prokazoval svou – Boží – lásku uzdravováním. Tak otevíral oči pro svůj hlavní úkol, hlásat poselství, které i něco požadovalo: obrácení a víru.

Šla Matka Tereza touto cestou? Zdá se, že ne, že evangelium sekularizovala. Zdůrazňovala přece, že každého nechává v jeho víře, což je jeden z pilířů současné sekulární civilizace s důrazem na jedince a jeho svobodu. A poskytovala jen služby ceněné všude na světě, a proto ji mohli chválit i ateisté a oceňovat světské instituce.

Ona sama byla osobnost. Už přechod od pozice ředitelky renomované školy k živoření s ubožáky na dně musí zaimponovat kdekomu. Přestala vychovávat mladé křesťanky a pouze sloužila lidským troskám, nic víc, což znepokojilo sestry z kongregace, kterou opustila. Zdá se tedy, že splnila ideál těch, kteří církev navádějí, aby světu prostě sloužila bez snahy ho nějak přetvářet a obracet na víru. Jen tak prý dnes budeme srozumitelní a přijatelní.

Tato „převýchova" církve má v sobě jisté procento pravdy, ale když se mlčí o podstatném a nejvlastnějším úkolu církve podle evangelia – vést od hříchu k dobrému životu a zvát k víře v Ježíše Krista a jeho Otce – pak vzniká otázka: Kdo je učitel a kdo žák? Kristus mluvil jasně a zplnomocnil učedníky konat dál jeho poslání. Církev má být i služkou i vychovatelkou.

Zpět k Matce Tereze Kalkatské. Její misie se značně lišila od metod apoštola Asie svatého Františka Xaverského a mi-

sionářů až do našeho století, a přece i ona evangelizovala, pracovala pro Kristovo evangelium. Ona je žila, a to nadoraz. Bylo všeobecně známo, proč to dělá a že čerpá sílu z modlitby a eucharistie. Že je žena s nádherným lidským cítěním - Matka - ale i poslušná dcera církve. Angažovala se i probouzením celé společnosti k mravní odpovědnosti: bojovala proti zabíjení nenarozených, které miluje Bůh; proti sobecké „lásce" například zprostředkováváním adopcí, ale bez rozpaků i naléhavým slovem.

Pokojně sdělovala svou prostou osobní víru. V její misii lásky byla obsažena i misie křesťanské víry a naděje.

Do světa vstupovala ne přizpůsobováním k němu a tlumením podstatného, ale revolucí lásky proti sebelásce, pokory proti sebeprosazování, chudoby proti náročnosti, askeze proti požitkářství, trpělivosti proti nátlakovému sebeprosazování, spojení s Bohem v modlitbě proti přízemnímu pachtění.

Její život je učebnicí aggiornamenta. Staré, vlastně věčně mladé evangelium z ní vyzařovalo jako odlesk Kristovy tváře.

Odešla na věčnost současně s princeznou Dianou. Soudí se, že Dianu právě setkání s ní v USA povzbudilo k intenzivní charitativní činnosti. Skoro by se chtělo v tomto setkání vidět symbolický model autentického setkávání církve se světem v této době, i když ne jediný. Princeznou Dianou pohrdali mnozí věřící pro její méně vzorný život a média si přisolila, ale Tereza tuto nešťastnou hříšnici neobracela, nýbrž s úctou k její osobnosti a dobru v ní ji přijala za sestru. Kdekoho jistě oslovila v novinách fotografie těch dvou, jak se vedou za ruce.

Svět nepotřebuje, abychom se mu podrobili, abychom žili, jak se „normálně" žije, a mysleli, jak právě hlásají učitelé štěstí zde a teď, protože „jiný život není".

Svět potřebuje svaté, přihřívat se na jejich báječné radosti ze sebedarování tomu, který dal sebe beze zbytku nám.

Kdo může pochopit, ať pochopí, a nalezne své duši pokoj, který je mateřským přístavem výbojů lásky „přemáhající svět".

Mezi věřícími lékaři, zdravotníky a řeholnicemi v ústavech není tak málo těch, kdo to vědí a prožívají.

Teologické texty, 4/1997

Zrada vzdělanců

Námět k tomuto uvažování se vynořil ze dvou malých mediálních událostí. Televize vysílala pásmo názorů několika intelektuálů na cenzuru, v němž bylo slyšet i věty „svoboda slova buď je absolutní, nebo není žádná" a její nepřítel je „kondelíkovsko-knedlíkovská legislativa a společnost". O tři dny později jsme četli v novinách, že na dotaz jedné občanské instituce „Jaký je váš osobní názor na otázku potratů? Jakým způsobem a do jaké míry může (by měla) do této sféry vstupovat politická moc?" z patnácti významných politiků odpověděli jen tři. Jako na talíři tu máme dva etické postoje: militantně jednostranný a lhostejný.

Nám to slouží jako podnět k obecnějšímu zamyšlení nad aktuálním problémem: Jak je to s *morální odpovědností* té vrstvy, která ovlivňuje veřejné mínění.

Od kamenného pravěku existuje *dvojí autorita:* mocenská a ideová. Náčelník držel na uzdě živelné sklony silou, ale už primitivní societa potřebovala také chápat, proč jsou dobrá a nutná trvalá pravidla. Toto vědomí zprostředkovala zkušenost stařešinů a hlubší vidění věštců a kněží. Dodnes připomíná nezastupitelnou rozvážlivost stáří senát („rada starců") jako součást parlamentu. Postupem doby pak vznikla vrstva s rozvinutým stupněm myšlení; Platón dokonce navrhl svěřit všechnu vládu filosofům. Dějiny se však rozhodly uchovat vzájemně se doplňující *mocenskou elitu vládců* a *ideovou elitu znalců.*

Tato druhá nyní sestává jednak z vědeckých odborníků a techniků, jednak z filosofujících intelektuálů. První ručí za reálnou kvalitu ovládání přírody, druzí za *lidskou kvalitu* cílů a jednání. Nástupci teologů a kazatelů dřívějšího jednotného křesťanstva jsou dnes intelektuálové a publicisté. V pluralitní společnosti zaujímají pozici učitelů humanity, kritiků vlády i lidu a inspirátorů vývoje. Chtěj nechtěj, i demokratická společnost, nemá-li se rozpadnout vlivem iracionálních sil, potřebuje vychovatele. Je to *elita v sociologickém smyslu:* vlivná skupina bádajících, vyučujících, radících, píšících a mluvících k masám v médiích.

Ale racionální kvalifikace zde nestačí, neboť „Vidím to lepší a schvaluji, a přece jdu za horším" (Ovidius). Intelektuálové bývají výrazné individuality a jejich doménou je *myšlenkové tvoření.* Jsou citliví na svou osobní autoritu a svobodu šířit své myšlenky. Jenže tříšť názorů na základní životní hodnoty neorientuje, nevaruje, působí nejistotu. Proto se někdy musejí učené hlavy dát dohromady s vědomím, že je třeba spojit se ve prospěch celku i za cenu ústupků. To je zatěžko vyhraněným individualitám, ale ne těm, kteří své schopnosti myslet a sdělovat dali do služby úkolu s l o u ž i t p r a v d o u d o b r u.

Intelektuál v pravém smyslu nemůže nebýt *mravní osobnost.* Bez pokory a úcty k pravdě a ke všem ostatním, včetně odpůrců, je téměř nemožné zvládnout deformující tíhnutí k slávě a k moci nad dušemi. V malém to znají vychovatelé, psychiatři, duchovní rádci. V sociálních rozměrech se to projevuje v militantních utopiích a ideologiích. Dnes sem patří nebezpečná snaha extrémního liberalismu dispenzovat tvůrce a šiřitele myšlení od mravní nadindividuální odpovědnosti. Nezkázněné sebestředné Já totiž umí selhat i tak exemplárním způsobem jako jeden z největších filosofů století, který se dal do služby Hitlerovi. Pouhé sebevědomí bez opory ve vyšším řádu těžko odolá uhrančivé moci ideologie s jejím Buď - anebo! Ale také si dokáže vybudovat z obdivovatelů vlastní, až despotické království, ne však v zájmu „pravdy, spravedlnosti a lásky".

Sebezdůraznění intelektuálů, vedoucí až k slepotě vůči gulagům a holocaustům, s rozhořčením pojmenoval už před půlstoletím francouzský myslitel Julien Benda jako *zradu vzdělanců* („*trahison des clercs*"). Více i méně těžké mravní provinění může vyklíčit ze strachu, zištnosti, pohodlnosti, ctižádosti či vrozené slabosti. Osobní soud patří v konečné instanci Bohu, ale ignorovat něčí nebezpečný sklon znamená pěstovat až i potenciálního zločince - v jiných shovívavostí a v nás samých odmítáním „bratrského napomenutí". Svobodná společnost už pociťuje nebezpečnou absenci obecně zakotveného mravního řádu, neboť právo samo nestačí. Proto se formulují etická desatera například lékařů, novinářů, podnikatelů. Snad

dojde i na politiky (ve středověku byla Zrcadla vládců!) a intelektuály.

Není jednoduché rušit pohodu kritikou, to má postmoderní mentalita zvlášť nerada a dá to najevo. Jenže jak jinak otevírat oči pro plíživou lež nebo potichu narůstající ohrožení?

Nemorální může být jak *aktivita,* například fanatická propagace líbivé ideologie, tak i *pasivita:* mlčení buď zbabělé, nebo rafinovaně vyřazující existenci jiných názorů. Z ostatních trhlin charakteru připomeňme aspoň prodejnost svědomí podle kalkulu ztráta–zisk.

Žijeme ve světě s budoucností nemálo ohroženou. Tím více úcty a sluchu si zaslouží vzdělanci věrní svému poslání – například ekologičtí obránci stvoření nebo advokáti nenarozených – kteří se střízlivě, nenásilně, ale vytrvale angažují pro jiné a pro budoucnost všech.

Teologické texty, 6/1997

Rozlišování duchů dnes

„Milovaní, každému duchu hned nevěřte, ale zkoumejte duchy, zdali jsou z Boha, vždyť je ve světě mnoho falešných proroků." (1 Jan 4,1)

I nám, dnešním Pavlovým čtenářům, je dáváno na vědomí, že Duch Boží poskytuje svým věrným dar rozlišování (1 Kor 12,10). Představme si to třeba tak, že Bůh s námi jako svými partnery rozehrává simultánní partie lásky poté, co jsme se pro něho rozhodli. V nových a nových situačních pozicích máme příležitost se opět rozhodovat pro něho, a ne pro jemu nepřijatelného soupeře, který se o nás také uchází. Dobrými volbami svůj vztah posilujeme, radikálně špatnou ho můžeme zrušit.

Jak rozlišit správnou volbu od vadné, věrnost od zrady, cestu od scestí, to nás naučil jeho Syn při pokušení na poušti.

K duchovnímu životu patří rozhodování hlavně v „komůrce srdce". Vítězství, prohry i polovičatosti jsou součástí našeho životního dramatu. Nejsme na to sami, při křtu a biřmování dostáváme základní vklad darem rozlišování, v Písmě a u duchovních učitelů – zvlášť svatého Ignáce z Loyoly – metodické pokyny.

Od jiných přicházejí nabídky názorů a akcí, zvenčí i v církvi. První list Janův stanoví za rozhodující pravidlo postoj k Ježíši Kristu (4,2). Je třeba probudit kritické vědomí tím více, čím příjemněji zní nabídky.

Pokročme ještě dál. Po roce 1948 se mnoho z nás octlo na rozcestí mezi dobrem a zlem, věrností a zbabělostí: „Toto všechno ti dám..." Ale ani přítomnost není bez pokušení. Ve společenském dění dochází někdy k rozhodování až na ostří svědomí. Stáhnout se do svého zátiší může i krutě porušit příkaz lásky.

Naše církev se octla v pokoncilní polarizaci mezi rozhodnými stoupenci změn a jejich neméně rozhodnými odpůrci. Má to jednu menší přednost: Ožilo vědomí příslušnosti ke společenství víry a odpovědnost za ně. Dvojí odpovědnost: jednak za ryzost a celistvost víry, jednak za životnost a účin-

nost církve dnes a u nás. Ke komu se přidat, když obě strany mají pravdu, třebaže částečnou?

Jeden i druhý postoj hnaný do extrému je hrozba: Na jedné straně od politiky a médií přebírané metody a tlaky, na druhé straně zaťatost sedláka, který neustoupí ani o píď. U obojích jednooké vidění a představa, že právě oni musejí vyhrát bez kompromisů. A kde je láska, která nepohrdá, hledí nalézt na druhých klady a touží po svornosti Kristovy rodiny?

Je načase prosit naléhavě o dar rozlišování. Bez něho nezahájíme pravý dialog.

Teologické texty, 3/1998

Člověk s budoucností

Kdo u nás slyšel kázání na ekologické téma? Kolik lidí ve vašem prostředí ví o ekologických aktivitách něco jiného, než že „nezodpovědná mládež" občas vniká do staveniště Temelína?

S ekologickou situací to u nás vypadá jako v biblickém vyprávění o potopě (Gn 6–7; Mt 6): blahobytní odmítají myslet na něco jiného než na sebe a v rámci svého „teď". A jejich chování – naše chování – vrší zplodiny neodpovědného sobectví jako výbušný materiál pro katastrofu, která ohrozí nejen jejich sladký život, ale život vůbec.

Že život na Zemi, ba Země sama, nebude trvat nekonečně, víme od vědy i z víry. Ale je to jako u jednotlivce: každý zemře, jenže svým chováním si může život i zkazit a zničit.

Civilizovaný svět se během posledních století vyšplhal na úroveň dříve neuvěřitelnou, pokud jde o lidské možnosti a příjemnosti „sladkého života". Ale kdo za to platí? Dnes je tím Lazarem, který v podobenství čekal na drobty padající ze stolu boháče, větší část lidstva. Nůžky průměrné spotřeby mezi nejchudšími zeměmi v Africe (dva dolary na den) a nejbohatšími (co se za dva dolary pořídí v USA?) se dále rozevírají.

Mocní (tj. ekonomika – stále více ovládající média a politiku) adorují svobodný materiální růst podle liberálního hesla „*laisser faire, laisser passer*" – a znalci předpovídají ničivá střetání celých kontinentů, resp. kulturních bloků lidstva v zápasech o zdroje života. Pokud se ovšem zločinný program „trvale udržitelného *rozvoje*" pro bohaté přece jen nepodaří nahradit rozvojem chudých zemí – samozřejmě za cenu vědomého odříkání bílé menšiny světa (do které patříme i my), s konečnou perspektivou „trvale udržitelného *života*" pro všechny. Dějiny se svými dramaty budou pak pokračovat, ale zajištěny homeostatickou formulí ekologie životních pochodů.

My bohatí zapomínáme, že jsme na jedné lodi, do níž stále víc zatéká. Ta loď je příroda živá i neživá. V zemích, kde působením lidí kdysi zmizely lesy, chybí „továrny na kyslík", ale extrémní liberalismus dnes dovoluje ničit plíce světa kolem rovníku v globálním měřítku. Je přinejmenším podezření, že naru-

šujeme ozonovou vrstvu s vyhlídkou, že oteplování a voda z ledovců způsobí zaplavení např. celého Holandska. Velehory odpadů technikou zhýčkaného světa kazí vzduch a umrtvují půdu i oceány. Eskalace výroby znamená také vyrabování surovin a celkové zpustošení přírody v historickém dohlednu.

Summa summarum: Z ráje darovaného Stvořitelem se vyháníme sami. Může ještě někdo přibrzdit a obrátit zpět pádění „do pekel", když otěže drží „zákoníci trhu" a odpovědní lidé ve světové politice jsou bezmocní? Sešla se řada významných konferencí i v rámci OSN a přibývá poctivých vědců a etiků, kteří zpracovávají konkrétní parametry a možnosti řešení.

Ale skutečný klíč k řešení je pouze jeden: metanoia, *změna vědomí, svědomí a jednání.* Především nás křesťanů – ale my jsme v tom hodně pozadu. „Obraťte se, nebo všichni zahynete" – toto slovo evangelia má dnes hrozivou tvář už pro generaci našich dětí. Dnes patří ekologická výzva naprosto důrazně do zpytování svědomí: Nezabiješ!

Zcela konkrétně: Už teď je třeba zavádět *ekologický styl života.* „Žít prostěji" (a šťastněji) nemůže být pro skutečné křesťany nemožné, včetně dětí, když budou hrdé na to, že jsou průkopníky budoucnosti. Nebát se probouzet v netečných a zatvrzelých strach z reálného ohrožení všech – proti nemravnému „Po nás potopa". Promyšleně a vytrvale budit svědomí svého okolí slovem a příkladem. Křesťanský svět se nedávno pokusil zapůsobit velkorysými shromážděními pod heslem „Za spravedlnost, mír a zachování stvoření". Hesla nestačí, jedno kázání za rok také ne, na pastýřské listy a papežskou encykliku čekáme.

Pomalu ubývá mladistvých eko-recesí a přibývá vážných ekologických aktivit u nás i ve světě. Mělo by přibývat rychle, je stále méně času na to, aby už teď vyrůstala generace typu *homo oecologicus*. Ten jediný snad dokáže zachránit „zemský ráj na pohled" a – jinak než materialisticky – dosažitelně šťastný život pro celou rodinu Božích dětí na Boží zemi. Výhled do jeho věčnosti je Kristovým bratřím a sestrám mocnou posilou i pro odříkání z lásky.

Teologické texty, 4/1998

Konec dějin?

Touto otázkou rozčeřil v létě 1989 hladinu současného myšlení Francis Fukuyama, americký intelektuál japonského původu. V době, kdy sovětské impérium praskalo ve švech, prohlásil, že lidstvo překonalo neúspěšné alternativy řešení své šťastné budoucnosti: monarchismus, nacionalismus, fašismus a komunismus. Jedině liberální demokracie zůstává jako alternativa, nad kterou už není možno vymyslet lepší. Spolu s tržní ekonomikou je schopna zajistit trvalý mír a prosperitu, s vyloučením dosavadní dramatičnosti dějinného vývoje, který tím končí. Po šesti letech ovšem pozorujeme, že dějiny zatím pokračují svévolně dál, jako by chtěly otřást i rovnováhou vyspělých států, jejichž model by podle Fukuyamy měl převzít celý svět.

My křesťané máme také v programu dobrý chod světa, ale ne jako jediný scénář. Rozhodně se neztotožňujeme s vyznavači jediného smyslu dějin, dosažení ráje na zemi. Naše víra vidí jejich smysl hlouběji.

Moudřejší než pověsit všechno na završení pokroku dosazením bezchybného fungování lidstva, uspokojeného ve svých potřebách, je vzít na vědomí konec lidstva, života, vesmíru. Tedy konec času. Když je nám někdy dáno ponořit se do jeho hlubin ve zpětném pohledu na miliardy uplynulých let, vzbudí v nás tajemný majestát podobný pocit, jaký prožil velký Blaise Pascal ve chvíli bytostného oslovení hlubinami vesmírného prostoru.

Normálně prožíváme čas zejména podle míry lidského života. Jenže do mohutného proudu času byla naše malá existence zavolána až po jeho nepředstavitelně dlouhém trvání: od Velkého třesku? od jiného počátku? Nechme materialistům, jak si poradí s „věčnou hmotou". My počítáme se začátkem světa stvořením. To předtím nazýváme věčností.

Při pohledu opačným směrem, dopředu, konstatujeme, že pro nás končí svět s naším odchodem ze života. Bez nás ovšem bude trvat další miliardy let, než jeho dějiny skončí –

sesuvem do stadia černých děr, do zcela nové existence, do čirého nebytí? Přinejmenším pro sebe musíme počítat opět s věčností.

Takže náš život probíhá mezi dvěma věčnostmi.

To zní velkolepě a maně se připomene historka o Napoleonovi, který svým vojákům u pyramid zdůraznil, že na ně hledí tisíce let. Jenže věčnost je podstatně jiná a větší, je mimo čas a prostor. Jedna za námi a druhá před námi je samozřejmě pouze představa vycházející z našeho úzkého pohledu. Ve skutečnosti to nejsou předehra a dohra času, ale čas objímající a jej prostupující absolutní Bytí, bez něhož by nic nepovstalo. Ale není to nějaká prasíla a prarozum, nýbrž stvořitel a dárce i pán dějin. Zjevení nám dopřává dohlédnout ještě dál, k Otci, který si nás nad naši povinnou úctu a pokoru pozvedá do roviny lásky.

Nejsme kosmičtí sirotci. Ze zabydleného koutku země nás vyžene paní Smrt, ale náš pravý domov je větší než vesmír a zároveň nekonečně důvěrnější než rodina a její dům. Zatím jsme do něj přijati jen na zkušební dobu, neboť jsme pověřeni přičinit se i sami, podle stupně svých možností, o vstup do „nebeského Jeruzaléma".

A to jsou osobní dějiny každého z nás. Neméně dramatické než ty vnější světové, kde zápolí hrdinové a padouši a mnozí další o své vítězství. Ty naše skryté dějiny, plně přístupné výhradně Tomu, který „zkoumá srdce i ledví člověka", nejsou bez vztahu k dějinám zapisovaným kronikáři a zkoumaným historiky. Jsou jejich duší. Nemohlo by v nich vítězit viditelné dobro, kdyby nejdřív nevyhrálo neviditelný boj v duši těch, kteří se pro ně nasadí. Takže vlastní náplň obojích dějin je vzrušující zápas o dobro proti zlu, o pravdu proti lži, o krásu proti ohavnosti, o věrnost proti zradě, o důstojnost proti nízkosti, o smysl proti nesmyslnosti, o život proti smrti.

S Calderónem si můžeme představit dějiny jako „velké divadlo světa". V Božích očích nezáleží na tom, jakou roli kdo hraje, ale jak ji ztvární. Není málo příkladů i veřejně známých, že život takzvaně neúspěšný, sražený v rozletu, vřazený do samoty dosáhne obdivuhodné ryzosti a působnosti. Ani těžké zdeptání nemocí a ranami osudu nemusí zabránit dosažení ve-

likosti v tom nejpodstatnějším, ve vztahu k Bohu. Historie hodnotí úspěchy, omyly, prospěch a škodu viditelného chodu světa, ale úplně nakonec z této stavebnice nezbude nic. Do věčnosti vstoupí jen naše vnitřní vítězství ducha nad hmotou, lásky nad sebecitem.

Takže – raději utéci z labyrintu světa do ráje srdce? Naopak, prozařovat viditelné dějiny tím, co v našem nitru vyrůstá ze setby evangelia, autentického klíče k dějinám.

Teologické texty, 2/1995

Pře o dialog

Globalizace světa nabírá obrátky také v náboženské oblasti. Západní civilizace, založená na řecké filosofii a křesťanské víře, se dostává pod tlak jiných náboženských orientací. Šoa probudila vstřícný zájem o židovství s jeho pozoruhodnou odolností a duchovními tradicemi. Protikřesťanský fanatismus některých islámských skupin proniká do uší Evropy velmi tlumeně, zato uvnitř našeho kontinentu se během několika desetiletí usídlily miliony Arabů, kteří si pokojně budují mešity dnes už i v Římě, aniž Svatý stolec protestuje.

Největší nápor přichází z Asie, kolébky velkých náboženství. Misijní vlna minulých století, zaměřená na pokřtění „pohanů" a jejich kultur, se obrátila opačným směrem: misijním územím jsou dnes Evropa a Amerika. V lepší, ale častěji v horší, pokleslé podobě přicházejí různí guruové s nabídkou přitažlivých variant duchovního života. Vynořuje se také množství proroků, učitelů, duchovních vůdců a zakladatelů nových jakoby církví, ale i jiných kultů, včetně novopohanství a satanismu. Současný postmoderní příklon filosofie a obecné mentality od „tezí" k „příběhu" a k subjektu otevřel naplno stavidla zejména pro asijská náboženství, jež se obejdou bez kréda, ale poskytují meditační techniky. Z asijského velekontinentu do křesťanského světa přichází i „nejúspěšnější současný misionář", tibetský dalajláma.

Katoličtí misionáři působící v asijských zemích jsou sice někde vydáni napospas i vraždícím skupinám fanatiků, ale většinou našli přijatelný modus vivendi s domácími kulty. Církev v Asii se pokouší o hlubší teologické zpracování tamějších věr a kultů, hlavně na půdě Indie. Nové pole bádání láká katolické teology ke smělým koncepcím; pokud se jeví jako ohrožení podstaty křesťanské víry, vzbuzují pochopitelnou pozornost magisteria. Před časem řešil své oddálení od katolického pravověří Raymond Panikkar odchodem z církve. V roce 1996 byl srílanský teolog Tissa Balasuryia poněkud necitlivě vyzván Kongregací pro učení víry k upravení některých tezí, a když se

vzpíral podepsat předloženou formuli, upadl do exkomunikace. Mezitím Svatý stolec vypracoval nový řád zkoumání pravověrnosti s důrazem na osobní projednávání a na účast domácích biskupů, takže o rok později podepsal teolog uspokojivé prohlášení a exkomunikace byla odvolána. Spisy Bedy Griffithse a Anthonyho de Mella daly podnět ke kritickému posouzení některých jejich tezí.

Jacques Dupuis SJ působil desítky let v Indii, je profesorem římské Gregoriány a jako vážený expert byl po léta poradcem Papežské rady pro mezináboženský dialog. Když roku 1998 vyšla jeho obsáhlá práce „Cestou ke křesťanské teologii náboženského pluralismu", ozvaly se kritiky. Dupuis sice proti krajnímu pluralismu P. F. Knittera zdůrazňuje, že je nutné přistupovat k dialogu s plným přiznáním k vlastní víře, bez redukcí a eklekticismu, ale na druhé straně jakoby opouští jedinečný význam Kristova vykoupení.

Kongregace pro nauku víry proto autora vyzvala k vysvětlení sporných bodů knihy a generální představený jezuitů H. Kolvenbach mu navrhl, aby na čas přerušil přednášky na Gregoriáně, což Dupuis přijal. Nekonfliktní průběh jednání přerušili představení indických provincií Tovaryšstva Ježíšova prohlášením ve prospěch autora. Tuto formu veřejného nátlaku kritizovala např. Teologická komise španělského episkopátu s poukazem, že to není nejlepší metoda obrany teologa ani přínos ke komunikaci v církvi.

Neukvapila se římská kongregace, neublížila zasloužilému teologovi, nezatarasila navždy vývoj perspektivním směrem? K tomu se mi vynořila vzpomínka z nedávné minulosti. Badatelský elán francouzské teologie ve čtyřicátých letech byl zbrzděn encyklikou Pia XII. *Humani generis* (1950) a odsunutím některých autorů do pozadí (mohli však dále pracovat na svých koncepcích). V té době připravoval francouzský filosof Jean Guitton knihu rozhovorů s vatikánským mužem číslo dvě, monsignorem Montinim. Položil mu také otázku, proč Svatý stolec tak citelně postihl francouzskou teologii, což v jeho vlasti vyvolalo hořké odezvy. Montini odpověděl asi takto: „Velmi si vážíme francouzských teologů, a právě proto jsme je upozornili na možná scestí. Jsme přesvědčeni, že prokážou církvi

velké služby." Po desítce let, když byl Montini papežem, právě oni byli protagonisty obnovy při Koncilu a někteří skončili jako kardinálové.

„Řím je věčný, proto má dost času," říká se ve Věčném městě někdy rozmrzele, někdy s uznáním. Petr dostal svěřenu ryzost Kristova poselství a jeho nástupci hájí dodnes identitu církve, jak je jejich povinností. Trvalé oživování učení má za úkol teologie, která se přitom odvolává na Pavla. Ten v Antiochii přesvědčil Petra, že nedokázal správně řešit praktickou situaci. Obojí složka má v církvi svou nenahraditelnou úlohu. Historicky významný posun na rovinu přímého dialogu signalizuje loni uskutečněné osobní jednání prezidia Evropské společnosti pro katolickou teologii s římskou Kongregací pro učení víry (viz *Teologické texty*, 2/1999). Letos v listopadu mělo velmi pozitivní pokračování. V době globalizace získává Koncilem otevřený dialog navenek i uvnitř církve novou dynamiku.

Teologické texty, 4/1999

Právo na dokonalou církev?

„Já mám právo na statečného biskupa," zakončil spolubratr a přítel v padesátých letech za mřížemi líčení Božího těla 1949, kdy jeho biskup selhal. V ten den měl být čten společný pastýřský list biskupů kritizující likvidační postup komunistické vlády vůči církvi. Tajně do farností dodané exempláře se podařilo policii zčásti zabavit a kněžím pohrozit, přesto se na mnoha místech pastýřský list četl. Nátlaku však podlehl sám biskup, známý svou nebojovnou povahou.

Je pravda, že určité životní situace vyžadují mimořádnou sílu. Ve starověku prokázala církev pochopení pro křesťany, kteří ze strachu před popravou zapřeli víru a potom dělali pokání. Na biskupy se však vznášely větší nároky. V zásadě přece platí, a nejen v církvi, že představený má být vzorem. Jenže - kde vzít dokonalé učitele, úředníky, lékaře, politiky...? Existuje snad někde naprosto dokonalý stát? Nebo právo na bezvadné rodiče, skvělé děti, zdařilý život? Není všecko, i pouhá naše existence, dar?

Nám však zde jde o církev, která má být solí země a světlem světa. Náležet do ní není banalita obdobná členství ve spolku. Je to pozvání k životu v důvěrnosti s Otcem v jeho duchovní rodině, za kterou jeho Syn položil život a v níž nás rozehřívá Svatý Duch. Na členy takového společenství se kladou vyšší nároky než jen občanská zachovalost. Zde máme plné právo vidět kriticky nejen stav celku, ale i vady jedinců, a snažit se o nápravu a pokrok. Ale tato snaha je ryzí a plodná, pokud nejde jen o prosazení mé představy.

Evropský člověk od éry osvícenství má jistě zkušenosti se zlidšťováním soužití. Oproti všemu ostatnímu živému je naší výsadou rovnost všech, vyjadřovaná bratrstvím a korunovaná svobodou. Proti evangeliu v podstatě nic nového, leda rozprostření do celé horizontály života, včetně světové politiky.

V euroamerickém prostoru se od 18. století rozvíjela kultura lidských práv (škoda, že do 19. století bez přímé katolické účasti). Významným mezníkem se stala „Všeobecná deklarace

lidských práv", přijatá Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948. Následovala celá řada upřesňujících a konkretizujících dokumentů a jistě se ukáže potřeba v tom pokračovat.

Světoznámý autor knihy o střetu civilizací, Samuel J. Huntington, vypočítává asi tyto nábožensky podložené svébytné civilizace: křesťanskozápadní, pravoslavněvýchodní, islámskou, hinduistickou, konfuciánskou, široce buddhistickou a africkou. Nevidí další vývoj růžově.

Jiný významný politolog Francis Fukuyama míní, že vnitřní hnací silou dějin je spíše boj o uznání ze strany vyspělejších etnik. K rozvinutým zemím se kriticky vyjadřuje proto, že jejich mentalita mj. umožňuje, že kdokoli, kdo má nějaký sociální zájem, usiluje tento zájem přeměnit v právo, protože k právu se přistupuje s větší vážností než k zájmu. Tak je například zájem vydávat pornografii konvertován na právo svobody projevu. (*Lidové noviny*, 29.10.2001)

Mentalita současného světa nemůže neprosakovat i do církve. Ostatně je známo, že idea lidských práv má své kořeny kromě filosofie antických stoiků i v křesťanském evangeliu. Druhý vatikánský koncil odstranil zbytečné zábrany proti moderně, ovšem potvrdil věroučné a mravoučné jádro nauky. Ale postmoderní vlna radikálních hnutí od konce šedesátých let se stala zdrojem starostí nejen politiků. Absolutizace svobody projevu uvolnila i radikálům v církvi cestu k sekularizujícím požadavkům, a to ve jménu lidských práv. Na druhém konci spektra to přirozeně vyvolalo radikální odezvu v opačném směru. Nelze říci, že bezdůvodně, když došlo viditelně k rozsáhlému rozmělňování obsahu společné víry, nahrazování morálky normou chování statistické většiny a uvolňování církevní jednoty odporem k magisteriu. Převládá důraz na osobní Já a jeho role jako instance rozhodující o pravdě a dobru. Horizontalizace a individualizace jsou však kontraproduktivní, i při nejlepší vůli církvi prospět. Není od věci připomenout si, že největší katastrofy lidstva v dějinách způsobilo několik silných Já.

Na druhé straně je pravda, že máme nejen právo, ale i povinnost usilovat o dokonalou církev, dokonalé biskupy a kněze – a dokonalé věřící, počínaje naším Já. Ale vždycky s jasnozřivostí lásky. A nikdy s vysíláním mouder do prázdna

podle hesla „Mlčeti zlato". Velcí obnovitelé církve v dějinách uskutečňovali nápravu a vývoj intenzivním, ale pokojným úsilím (za mnohé: František, Filip Neri). Svatý realista Pavel nám poskytl klíčový návod: „Jeden druhého břemena neste a tak naplníte Kristův zákon." (Gal 6,2)

K příběhu uvedenému na začátku patří ještě kontrastní doplněk. Jiný kněz téže diecéze nám tehdy líčil, jak tu situaci řešil. Předpokládal, že nátlak státní moci a povahová slabost zabrání biskupovi pastýřský list přečíst. Rozhodl se pro riskantní řešení. Na náměstí, kde stál oltář posledního zastavení procesí, si vyhlédl příhodné okno a s romskými nájemníky toho bytu se dohodl, že dovolí přečíst list dole shromážděným věřícím. Připravil se duchovně i jinak na zatčení, jež pak nutně následovalo. Jmenoval se Bohuslav Burian a po řadě dalších statečných činů a po létech ve vězení zemřel na Mírově 1960.

Teologické texty, 4/2001

Proč sláva Bohu

Slovo sláva je mluvnicky dvojí útvar. Někdy v rámci věty konstatuje, že někdo nebo něco má výjimečnou kvalitu. Jindy však je citoslovcem, když vyrazí jako reakce na mimořádně kladnou realitu či osobu. „Sláva" je pak koncentrovaný výraz nadšeného přitakání k mimořádně vynikajícímu člověku nebo dílu.

Spontánní reakce na velikost mají pro lidské soužití značný význam. Vyčleňujeme si tím skutečnosti pro náš život důležité: jsou to společné hodnoty, o něž zápasíme, jež bráníme a rozvíjíme. Jejich nositelé či reprezentanti je přirozeně symbolizují. „Sláva" na jejich adresu je hlasováním pro ně i pro dotyčné hodnoty.

Stmelující účinek kladných reakcí a postojů využívali vládcové a uměle je vyvolávali. K tomu sloužily triumfy po vítězné válce, vnější nádhera a symboly i pravidla chování. Ještě historicky nedávno chodili po Praze slovutní páni radové, úřadovaly slavné soudy a jiné instituce – a Britové v národní hymně dodnes svému králi přejí, aby byl „*victorious, happy and glorious*". V naší církvi byl ještě na začátku století vyznačován rozdíl mezi kněžími: velebný, důstojný, veledůstojný, vysocedůstojný, jeho Milost, Excelence. „Čas trhl oponou" a prosadila se občanská přirozená úcta a křesťanské bratrství.

To jistě neznamená, že by měla zmizet úcta k pravým hodnotám a že by slušnost měla vyklidit místo nekulturní „upřímnosti", tj. obhroublosti. Bez přirozené úcty ke každému bližnímu a bez náležitých forem jednání mezi autoritou a vedenými riskuje lidské společenství propad do víru podlidských vášní. Jsou však i ušlechtilé vášně, jako obdiv, radost, nadšení, jež reagují na dobro a povzbuzují k němu.

Ale vraťme se k „slávě", a to ve vztahu k nejvyššímu Dobru a Pánu.

Všechna náboženství ve své čistší podobě prokazují božským bytostem úctu – hezký vzorek máme v modlitbě k bohu Slunci od faraóna Achnatona.

Pokleslá úroveň ducha ovšem vždy a všude – i mezi námi

křesťany - spíše spekuluje, jak podplatit či ošálit vyšší moc ve svůj prospěch. Bez osobního nezištného vztahu úcty a lásky k Dárci. Starý zákon přednostně pozvedá mysl Hebrejů k Stvořiteli jako k nejvyššímu Pánu: „Oslavujte Hospodina všichni lidé, oslavujte ho všechny národy" (Žl 117). Teprve odpoutání od vlastních zájmů nám umožňuje mít s Bohem pravdivý a důstojný vztah. Rovněž Boží Syn potvrzuje při poslední večeři, že je náš Mistr a Pán; z této polohy dostává plnou hodnotu jeho příklad pokorného služebníka. Prosby Otčenáše uvozuje prosba „Posvěť se jméno tvé", jež prosebníky nejprve uvádí před božský majestát, absolutní střed všeho bytí, než přijdou na řadu naše zájmy. Úcta k Pánu nebe i země relativizuje jakoukoliv lidskou velikost.

Církev od začátku viděla svůj primární úkol - projevovat Bohu úctu v liturgii, modlitbách a svátostech. Nejvýrazněji se to děje chvalozpěvem „Sláva na výsostech Bohu" v mešní liturgii, nesčetněkrát umocněným hudebně. Ten se nazývá *doxologia maior.* Druhá, kratší doxologie protkává breviář - Denní modlitby církve - denně asi dvacetkrát: Na začátku jednotlivých hodin a v závěru žalmů zaznívá „Sláva Otci i Synu i Duchu Svatému, jako byla na počátku, i nyní i vždycky a na věky věků".

V souladu s Desaterem vtahuje *druhá část* této „Gloria Patri" lidské tvory do nekonečné a věčné dimenze Božího bytí. Z miniaturního světa mého já i celé naší zeměkoule, jež je pouze práškem ve vesmíru, se zabydlujeme v Božím domově a jeho nadčasí. Odtud se vidíme se svými radostmi a strastmi podstatně pravdivěji.

První část malé doxologie je plně křesťanská. To Nekonečno nad námi je někdo, kdo se nám odtajnil jako Společenství v Jednotě, nekonečně překonávající možnosti naší fantazie. Přesto nás obrovsky posiluje vědomí, že skrze Syna jsme přibráni do tohoto vztahu už teď, navíc s perspektivou věčnosti.

Ale proč „sláva"? Protože v tom slovu je zhuštěna nesmírnost a jedinečnost partnera naší lásky. A ještě něco: my nepřicházíme docela s prázdnou, vždyť k Boží slávě přinášíme i sebe jakožto stvoření: „Slávou Boha je živý člověk"

(Irenej Lyonský). Ještě podstatněji ovšem platí, že slávou člověka je Bůh živý a pravý.

Ale co Trojice? V přípravě na milénium jsme prošli rokem Otce, Syna a Ducha. Letos je rok Nejsvětější trojice. Jeden Bůh se nám blíží v Osobách jinak a jinak. Ale ať navážeme modlitbou s kteroukoli z nich, je to vždy On, „Bůh skrytý, Spasitel", a navíc „mně niternější než moje nitro" (Augustin).

Stane-li se tato malá doxologie naším důvěrným slovem úcty a lásky, nezevšední, nýbrž častým opakováním se umocní. A proč ne svobodně a s radostí i mimo breviář?

Teologické texty, 4/2000

Odpuštění - prubířský kámen

Pravost zlata se zkouší otěrem na plošce kamene buližníku. Jak se dá zjistit pravost a počet „karátů" kvality člověka?

Běžný způsob představuje odpověď na otázku vycházející ze sebestřednosti: Jak je užitečný nebo příjemný pro mne. Egoismus však není zárukou ani vlastního dobra, tím méně společného dobrého soužití, jehož základem je spravedlnost, která vyžaduje ode mne tolik, co od druhých. Jenže proti tlaku stále nepřekonaného zákona džungle je nutný mravní protitlak: láska. Právě ona dodává lidskému životu sílu ve správném směru. Nejen v denních zádrhelích mezi jedinci, ale také v politických zápasech o spravedlnost.

Pro nás křesťany je láska podstatnou součástí naší identity. Díky ní také nezůstala Evropa při starořímské zásadě *Vae victis* - Běda poraženým, ale dozrála k zásadě solidarity rovných na bázi bratrství v Kristu.

Že jsme my katolíci v dějinách i krutě selhali, za to se omluvil letos 21. března papež a přitom vyslovil odpuštění za křivdy způsobené druhými.

Zlo v nejrůznějších podobách trhá vazby soužití a vyvolává odvetu, jež většinou kvantum nespravedlností ještě násobí. Proto je třeba co nejdříve zadržet sesuv na plochu, po níž se sklouzává stále hlouběji. Nepřátelství je sociální zranění a potřebuje radikální léčení: obnovení normálního, to jest kladného vztahu. Při dobré vůli bývá uzdravený vztah kvalitnější než původní, neboť prošel hlubším vzájemným poznáním a sebepoznáním. Ale východiskem dohod o zrušení nepřátelství je *odpuštění.*

Zdálo by se, že ideální osobní předpoklad k odpuštění je hroší kůže. Pokud však vychází z netečnosti vůči dobru a zlu, spravedlnosti a hodnotám, nic dobrého nezplodí. Skutečně odpustit a uzdravit rány je věc zdravé lásky k bližním. Ta roste přirozeným vývojem ze zdravé lásky k sobě („Miluj svého bližního jako sebe"). V napojení na Absolutní lásku roste její síla až

k hrdinství. Ve spojení s rozvážlivostí chrání před slabošským ustupováním.

Jak citlivý a složitý může být problém odpuštění, vysvitlo nedávno z diskuse skupiny katolíků o problémech řešení zločinů komunistického režimu. Tady nepřichází v úvahu ani typ Rána za ránu, ani Tlustá čára zapomnění. Činy odcházejí do minulosti vždycky s nějakým hodnocením a jako takové ovlivňují budoucnost. Hlavní úkol vyrovnání s minulostí je *zamezit opakování zla.* Nevyléčené rány hnisají. Jen celá pravda může sloužit jako diagnóza pro léčení, jemuž se musí podrobit obě strany.

Pachatel a oběť nestojí na jedné rovině. Zlý čin způsobil zranění, náprava není možná bez pachatele. Nejprve v něm samém: odvolání (Kéž by se to nestalo), uvolnění od sklonu, který k tomu vedl (Byl jsem ničema, hlupák) a nastavení směru do budoucna (Už nikdy). Takovým přerodem vystoupí provinilec opět na zdravou rovinu mezilidských vztahů a získá právo na odpuštění. Odepřít upřímně míněné odpuštění je mravně negativní čin a sklouznutí poškozeného do zavilosti, pod etickou úroveň. Odpuštění samo není věc obchodní smlouvy nebo finančního vyrovnání. Jen jde-li od srdce, může uzdravit vztah a často nastolit nový, ještě zralejší. Tím se také kultivuje prostředí, které proces smíření pozoruje.

Jiná záležitost je požadavek spravedlnosti: napravit podle možnosti všechny škody.

V rozměrech holocaustů a gulagů vyvstává povinnost omluvy a nápravy mnohem naléhavěji. Jde o to, aby lidstvo na vrcholu civilizace nedalo příliš schopným jedincům a skupinám volnou vstupenku do světa svobody šelem. Proto je vůči režimům a ideologiím na místě nejpřísnější spravedlnost. Také intelektuálové, kteří zpracovali veřejné mínění ke lhostejnosti vůči diskriminacím a vraždám, musejí přiznat svůj omyl, častěji zbabělost. Nebylo by od místa také od těch, kdo zbohatli kolaborací, žádat citelnou náhradu? Tím více to platí o držitelích moci, pachatelích ve velkém.

Ale kdo se omluví a nahradí za Hitlera, Marxe, Stalina, Gottwalda? Zatím není známo, že by se z žijících u nás někdo poctivě distancoval jménem tehdy vládnoucí vrstvy od maso-

vého útlaku materiálního i duchovního, od upírání základních práv, od zločinných výslechů a soudních vražd. Nezbývá než bez nenávisti, která nic neuzdravuje, mapovat celý terén zlé minulosti, i se jmény pachatelů, a dát jim tak možnost odčinění přiznáním, popř. poctivým přijetím aspoň symbolických trestů. Tím si zaslouží přijetí jako biblický marnotratný syn.

Ozve se protest: „To není spravedlnost, ale pomsta!" Pomstychtivost je opravdu mravně špatná, poněvadž jí jde o ukojení vášně. Jiný namítne slovo Hospodina „Má je pomsta a odplata" a Pavlovu radu „Přemáhej zlo dobrem". To jsou podstatné motivy pro čištění mezilidské atmosféry, ale na masové zlo nestačí. Obnovovat spravedlnost je nepominutelný úkol lásky. Snaha vyčistit dějiny totalit od šera zapomenutí konkrétních činů konkrétních lidí - nebo to snad dělala „doba"? - je záslužná činnost a je dobře, že se jí účastní i křesťané.

Ježíšovo „Otče, odpusť" je zkratka celistvého řešení: nezakrývá vinu a nabízí uzdravení.

Teologické texty, 2/2000

Putování do věčnosti

Je v nás přirozená touha žít šťastně a bez konce. Strašlivý úder na newyorský Manhattan nám připomněl, že nevíme ani dne, ani hodiny. Středověk to vyjadřoval heslem *Media vita in morte sumus* - Uprostřed života na nás číhá smrt.

Starý církevní kalendář označoval svátky svatých - stanovené na výroční den jejich úmrtí - jako *dies natalis,* narozeniny. V logice víry tu liturgie obracela pozornost k cíli životní pouti. V lidovém tónu to vyjádřil Josef Václav Sládek: „V náručí Boží, odkud jsme vyšli, večer se všichni vrátíme zas. Kdo by se děsil, kdo by se třás?"

Jak prosté a nadějné. Ale dá se to ověřit na tržišti nejrůznějších nauk a představ?

Jedno na první pohled realistické, až vědecké potvrzení se zdá poskytovat zkušenost mnohých, kteří prošli klinickou smrtí (viz Moody, *Život po životě*). Popisované zážitky však nabízejí pouze upozornění, že člověk asi není jen hmotné tělo. Jiná věc je skutečná smrt, vyhasnutí mozkových funkcí. Co bude potom? Návrat do původní nicoty? Pokračování v těle nějakého živočicha? Nějaká mátožná existence?

Lidské myšlení hledá *smysl* velkých dějů i malých životů, každého „já". Na rozdíl od nevzrušivého prožívání dnů nás zasáhnou náhlé údery osudu. Proč zrovna Já? Proč tenhle nadaný, dobrý nebo mně blízký člověk musel být smeten a nenaplnit své možnosti jako jiní šťastnější?

Boží slovo zprostředkované Ježíšovým evangeliem hovoří v Novém zákoně nejprve střízlivě: „Uloženo je člověku zemřít a potom bude soud" (Žid 9,27). V tomto sdělení však je obsažena pocta každému z nás: Nejsi bezvýznamná jednotka z obrovské vesmírné hmoty, neživé nebo živé. Jsi někdo podobný Stvořiteli rozumem a vůlí. Jsi osoba, máš schopnost volit mezi tvořením a bořením, službou životu a zabíjením, mezi pravdou a lží, mezi láskou a nenávistí. Můžeš růst v podobnosti se svým božským Otcem, anebo upadat do chabé a tragické karikatury. Jinými slovy: *naplňovat smysl svého života,* anebo

jej zrazovat. To vše se odehrává v rozměrech celého života i jeho jednotlivých hodin. Ve zřetelných volbách i v zauzlených situacích. V zákoutí duše i v ulicích velkoměsta. Účastí v dějinných zápasech o hodnoty, a tím i přitakáním Dárci všeho dobra, nebo svévolí proti němu. Ale kdo posoudí, kdy jsem se rozhodl na povinné výši svého lidství, nebo selhal proti ní? Moje svědomí, měřené Božím řádem, jak ho poctivě vidím a jak jsem schopen ho vidět. Zcela přesně pak ten, který projevil svou lásku k nám do krajnosti. Potřebujeme jeho přísnou náročnost jako varování před hříšnou sebestředností, ale také jeho odpuštění jako lék proti zoufání.

Vadná alternativa je nasadit si filtr, v němž vidíme jen zlo a překážky dobrého života, a ptát se Boha: Jsi nekonečně moudrý a mocný, jak to, že nezabraňuješ alespoň holocaustům a gulagům? A za co necháváš pykat dobré lidi? V novověku tuto otázku začal filosoficky řešit Leibniz (*Teodicea*, 1710) a další. Dávno předtím už starozákonní kniha Jób. Těžce postižený ctitel a milovník Hospodinův se s ním dohaduje, proč má tolik trpět. Ale když mu jeho nešťastná manželka radí „Zlořeč Hospodinu a umři!", pokárá ji: „Mluvíš jako pošetilá žena. Máme od Hospodina přijímat jenom dobro, ale zlo ne?" (Job 2,10n) Ve zkratce je tu řečeno, že má smysl a je hodnotný i ten život, který se nemůže podílet na dotváření světa a službě lidem, když přijetím obtíží a bezmoci uplatní svou výsostnou možnost: bezvýhradnou lásku k Dárci v každé osobní situaci. Jóbem ukázal Bůh v Písmu vrchol lidské velikosti v nejryzejší podobě.

Neustálou přítomnost Boha při nás, v rámci veškerého dění ve světě a v lidstvu, vyjadřuje slovo *Prozřetelnost.* To je sám Bůh jako vidoucí vše minulé, přítomné a budoucí. Naše představivost z toho vyvozuje právo na stálou Boží ochranu. Jsou sice okamžiky, kdy za nečekaně šťastné východisko děkujeme Bohu, jenže on není náš bodyguard, ale moudrý Otec, který dopouští zlo, aby z něho mohlo vzejít cennější dobro. Náš život není řádný nebo vadný chod stroje, nýbrž růst a dobrodružství, jaké prožívá jenom skutečná láska.

Zkusme si to doložit několika živými osobami. Starý biskup Ignác Antiošský se bránil pokusům přátel, kteří ho chtěli

zachránit před mučednickou smrtí: „Jsem Boží pšenice, proto musím být semlet zuby šelem, abych se stal dobrým Božím chlebem." Když se mladého jezuitského klerika Aloise zeptali ostatní při společné rekreaci, co by dělal, kdyby věděl, že za hodinu zemře, řekl: „Hrál bych s vámi dál." A současnice ještě mnoha z nás, filosofka a karmelitánka Edith Steinová, osvětimská mučednice: „Co nebylo v mém plánu, bylo v Božím plánu. A čím více jsem to zakoušela, tím více ve mně ožívalo přesvědčení víry, že z Božího hlediska neexistuje náhoda, že můj celý život až do podrobností je zanesen do plánu Boží prozřetelnosti a z pohledu Boha, který vidí všechno, dostává dokonale do sebe zapadající smysl."

Teologické texty, 3/2001

Konec bez konce

Všechno živé vzniká, roste a zaniká ve vesmíru, který vznikl, mění se a zanikne. Přírodovědecké teorie nás umisťují mezi „velký třesk" a konečný sesuv do „černé díry". Co probíhá mezi tím, je ohromující historie hmot a sil v pohybu a proměnách, ve vytváření a ničení.

Pro koho toto nesmírné divadlo? Komu vypravuje vesmír o Boží velikosti, když ne nám, myslícím pozemšťanům? A pro koho hrajeme na Zemi, té ohromné scéně dějin, my, děti biosféry, privilegované rozumem a tvořivostí, které jsme podle apoštola Pavla podívanou i andělům (1Kor 4,9)? Ještě jinak. U Boha mají nepochybně smysl astronomické miliardy let rozpínání vesmíru, biosférické miliardy let rozvoje života na Zemi, a zejména vrcholná fáze rozvíjení naší antroposféry. Během lidské historie se probouzíme ke stále dokonalejšímu obrazu Tvůrce i jako partneři jeho tvorby, vlády a lásky.

Dynamika zápolení vesmírných sil nás zdravě sráží do pravdy o naší nepatrnosti. Pomáhá nám pochopit, že jsme doma v živelném dění, které nás hýčká i ohrožuje. Postupně jsme vzali za svůj *specifický úkol: kultivovat kosmos* jeho dotvářením, tím, že zmáháme tíži hmoty kolem sebe i v sobě. Už dávný člověk se začal vymaňovat ze živočišna jeho racionálním ovládáním, vyspíváním svého myšlení, cítění a vzájemných vztahů, a ovšem ponenáhlu sílícím tušením života po smrti i Někoho nad vším viditelným. Až přišla chvíle, kdy nás Bůh živý a pravý, nedosažitelný našimi schopnostmi, oslovil a začal hovořit o sobě a o nás. Dějiny lidstva s Bohem zjevení vynesly naše dějiny na rovinu možného kontaktu se Stvořitelem. Můžeme dozrávat ke své plnosti a tím i k *završení dějin celého stvoření,* jehož jsme korunou, a tím i zvláštní slávou Tvůrce.

Biblické zjevení proměnilo mechanické dění hvězdného nebe i periodicky se opakující kalendář polyteistického lidstva ve skutečné *dějiny, které mají smysl jako celek.* Živá příroda a teleologicky zaměřený vesmír jsou stopou jeho moudrosti a síly, vedoucí lidského tvora k pokorné pravdivosti.

„Ty hlubiny vesmíru mě děsí," zapsal si Blaise Pascal. Ne sice on, věřící křesťan, ale leckteří kolem nás upadají buď do pocitu ztracenosti v nedohlednu mrazivého kosmu, nebo naopak do pýchy myslícího a mocného dobyvatele světa.

Boží zjevení nastolilo pojetí dějin, které nejsou jen sledem událostí a jejich příčin, nýbrž mají smysl: uvědomělé prožívání času ve službě „Pánu zástupů". Nejprve v uctivé bázni a odpovědnosti starozákonních věřících, ale potom navíc v důvěrné lásce k Otci po vzoru jeho Syna. Pavlovo „denně umírám" paradoxně překonává pozemšťanskou horizontálu bytostným napojením na vertikálu božského života s perspektivou něčeho, „co ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani na lidskou mysl nevstoupilo". Lidský život má své osobní dějiny, jež směřují k cíli.

Také rámec našich osobních životů, dějiny lidských společenství, jsou dílem Boha a lidí. Příznačně nazval francký kronikář v raném středověku své dílo *Gesta Dei per Francos* (Boží činy skrze Franky). I když v tom možná bylo dost pýchy a také meče křesťanů byly nejednou potřísněny hříšně, byla tam trvale přítomna konečná odpovědnost vládců za službu Pánu světa.

Je nám vyčítáno, že křesťanské dějiny nejsou modelově čisté. I my sami se ptáme, kdy se Boží láska a spravedlnost definitivně uplatní v dokonalém světě. „Křesťané nevypadají jako příliš spasení," posmíval se nám Nietzsche. Někteří z nás mají pokušení vyhlížet, jako chiliasté, příchod dokonalého tisíciletého Božího království podle náznaků Janova Zjevení. Teilhard de Chardin se pokusil pokřtít ideu všeobecné evoluce vizí eschatologického Kristova příchodu na zemi Bohem přetvořenou, a to s přibráním současného vědeckého myšlení.

V každém případě se v dějinách jemná Boží režie spojuje se snažením elity lidstva – křesťanské i nekřesťanské, věřící i nevěřící – o došlechťování všeho stvoření do ideální podoby dokonalosti, v nás samých pak do podoby našeho Otce.

Tento obecný smysl dějin je ovšem nejen dílem, ale i *zápasem.* V něm dochází k hrůzám, ale i vrcholným činům sebedarování z lásky. Proto mají mučedníci přední místo mezi vynikajícími členy církve, obdobně jako hrdinové v lidské rodině.

Toto pro egoistu paradoxní pořadí hodnot je dáno Kristovou stupnicí s jednoznačným vrcholem ukřižované lásky.

Zajímá nás v literatuře předváděná nekonečná směs dramatu, komedie i tragédie v lidských osudech. Nejednou bolestně narážíme na touhu po štěstí. K němu bytostně tíhneme, pro ně jsme stvořeni. Kdo věří v Osud, neví si s tím rady. Tomu, kdo se setkal a spojil s Bohem lásky, je dáno existenciálně vědět o jeho silné a láskyplné účasti s námi, s celým stvořením, s jeho a našimi dějinami. On je tvoří spolu s námi, někdy naštěstí i proti nám. Mají smysl a směřují k němu.

To je víc, než potřebujeme vědět.

Teologické texty, 2/2001

PRAVÍ OTCOVÉ ZŮSTALI

Před časem jsem si na stránkách jedné revue posteskl, že generace dnešních padesátníků, k níž patřím, vyrůstala bez otců. Praví otcové odešli. Pokud měli rovnou páteř, víru a vztah k rodné zemi a pokud byli připraveni v zájmu těchto hodnot leccos riskovat, skončili většinou za mřížemi komunistických kriminálů, někteří na popravišti a mnozí za železnou oponou v exilu. Ve společnosti zamořené strachem a zbavené těchto otcovských kvalit bylo zatěžko synům a dcerám vštěpovat charakter, vysoká mravní měřítka a nároky na život. Zdálo se, že bez otcovských vzorů v atmosféře rozpadlých a pokřivených hodnot musel hledat a často i bloudit každý sám...

Jenomže, bylo tomu opravdu tak? Jako redaktor pořadu Pamětníci, vysílaného Českým rozhlasem, shromažďuji svědectví těch, kteří se po nástupu rudé totality v 50. letech nebáli jít proti proudu a hájit své lidské, občanské i náboženské přesvědčení. Byli za to náležitě „odměněni" tuhým žalářem, ponižováním a otrockou prací. Jejich příběhy jsou živými dějinami této země, příběhy napsanými krví, slzami, hrdým vzdorem i neutuchající nadějí. V časech nesvobody si to takříkajíc „odseděli" za mnohé ty méně statečné. Horší je, že ani po letech strávených ve svobodnějších podmínkách se ke svému dluhu nijak zvlášť nehlásíme, a když, tak spíše proklamativně. Jak málo se k těmto lidem, svým pravým otcům a matkám, obracíme, jak málo o jejich životech víme...

Mezi ony statečné patří i Oto Mádr, jehož příběh v sobě nese cosi z dávných, „mučednických" dob křesťanství. Vyprávěl mi, že byl v mládí křehkého zdraví – kapitulní vikář prý váhal s jeho vysvěcením na kněze, nechtěl uvěřit, že často churavějící mladík náročnou kněžskou službu vydrží. Obavy se ukázaly liché. Oč křehčí tělo, o to bojovnější srdce a duch. Když byl v jednapadesátém uvězněn, neboť se nebál ani v době počínajícího teroru působit mezi mladými křesťany, následovaly výslechy a soud. Při hlavním přelíčení mu prokurátor navrhl jako údajnému vedoucímu velezrádné skupiny absolutní trest – smrt oběšením. První odsouzencova myšlenka byla:

„Děkuji Ti, Pane Bože, za milost mučednictví." Žalobce však dodal: „Ale vzhledem k tomu, že obžalovaný ke své velezrádné činnosti nepoužíval zbraně, na absolutním trestu netrvám." A Oto Mádr v duchu poděkoval podruhé, tentokrát za možnost sloužit dál. Strávil pak ve vězení patnáct let, z toho dva roky ve valdické izolaci - trest, který by podlomil zdraví lecjakému otrlému kriminálníkovi. V případě Oto Mádra měl však vězeňský pobyt účinek spíše opačný, ještě více vykoval jeho charakter a posílil živé spojení s Tím, který se stal světlem, nadějí i osou jeho života.

Naši praví otcové k nám promlouvají především svým životem, a tak vybízejí k následování. Ukazují, že svou sílu čerpali ještě z jiného zdroje, než je tento často krutý a nepřátelský svět. Kladou před nás znepokojující otázku, kým jsme my sami, kým máme být, proti čemu se máme postavit a čemu naopak naplno sloužit. Otec Mádr tak činí jakoby mimochodem - celým svým životem ukazuje, jak radikální je odlišnost křesťana, duchovně zralého katolíka ve srovnání s námi, takzvanou většinovou společností.

Milan Hanuš

OBSAH

Úvodem (*Jolana Poláková*) 7

Začátek bez začátku 9
Víra jako dar 11
Kritika jako služba 14
Katolická identita 18
Dynamika středu 22
Extremismus – proč ne? 25
Velikost provokuje 27
Osobní inkulturace víry 29
Víra je i svobodné rozhodnutí 32
Dříve formace, nyní informace 35
Od moci k autoritě a k dialogu 38
Reformovat církev? 41
Aggiornamento 46
Pravda a tolerance, věrnost a svoboda 49
Věrnost 52
Palčivá otázka pravdy 54
Spása horizontální a vertikální 57
Miluj svého bližního heretika 60
Kalkatská brána církve do světa 62
Zrada vzdělanců 64
Rozlišování duchů dnes 67
Člověk s budoucností 69
Konec dějin? 71
Pře o dialog 74
Právo na dokonalou církev? 77
Proč sláva Bohu 80
Odpuštění – prubířský kámen 83
Putování do věčnosti 86
Konec bez konce 89

Praví otcové zůstali (*Milan Hanuš*) 92

OTO MÁDR

K JÁDRU VĚCI

Aktuální reflexe z let 1993–2003

S předmluvou Jolany Polákové
a doslovem Milana Hanuše

Vybrala a uspořádala Jolana Poláková
Obálka a grafická úprava Jiří Blažek

Vydalo Kolegium Zvon
v nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o.,
Praha 1, Bartolomějská 9,
roku 2003 jako jeho 559. publikaci
Vydání první. Stran 96

Typografie Věra Vyskočilová
Vytiskla tiskárna PB tisk, Příbram

Doporučená cena 88 Kč

ISBN 80-7021-666-0

Svobodný člověk promlouvá pod ochranou svobodného Boha ke svobodným lidem. Tak by možná mohlo znít motto této knížky, jejímž principem je otevřenost. Oto Mádr je křesťan, katolík, teolog – ale neobrací se jen k teologům, katolíkům, křesťanům. Ať už je přesvědčen o čemkoli, sděluje to způsobem, který je přístupný pro jakéhokoli myslícího člověka. Tento způsob ovšem nenásilně zve k dialogu; a pěstovat kulturu dialogu je také Mádrovým mnohokrát vyslovovaným záměrem.

Z úvodu Jolany Polákové

ISBN 80-7021-666-2

9 788070 216668

Oto Mádr
K jádru věci
Staženo z www.oto-madr.cz.